

CENTRE FOR CO-OPERATION WITH NON-MEMBERS
CENTRE POUR LA COOPERATION AVEC LES NON-MEMBRES

ORGANIZAȚIA DE COOPERARE ȘI DEZVOLTARE ECONOMICĂ

**POLITICI EDUCAȚIONALE
PENTRU ELEVII DE RISC
ȘI CEI CU DISABILITĂȚI
DIN ȚĂRILE EUROPEI DE SUD-EST**

MOLDOVA

ORGANISATION DE COOPÉRATION
ET DE DÉVELOPPEMENT ÉCONOMIQUES

ORGANISATION FOR ECONOMIC
CO-OPERATION AND DEVELOPMENT

ORGANIZAȚIA DE COOPERARE ȘI DEZVOLTARE ECONOMICĂ

POLITICI EDUCAȚIONALE PENTRU ELEVII DE RISC ȘI CEI CU DISABILITĂȚI DIN ȚĂRILE EUROPEI DE SUD-EST

MOLDOVA

În original a fost publicat de către OCDE în limba engleză cu titlul: Synthesis Report and Chapter 6 Moldova in *Education Policies for Students at Risk and those with Disabilities in South Eastern Europe: Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Kosovo, FYR of Macedonia, Moldova, Montenegro, Romania and Serbia*.

2007, Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), Paris.

2007, Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), Paris pentru versiunea Republica Moldova.

OCDE nu poartă responsabilitate pentru calitatea ediției în limba română și corespunderea exactă cu textul original.

În cazul apariției unor divergențe, textul în limba engleză va prevala.

PREFAȚĂ

Raportul cu privire la situația actuală a dezvoltării învățământului pentru elevii de risc și cei cu dizabilități în Republica Moldova a fost publicat de către Centrul de Cooperare Economică cu țările non-membre și Centrul pentru Cercetări în domeniul Educației și Inovațiilor ale Organizației de Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE).

El este însoțit de un raport-sinteză, care reflectă în comparație, situația actuală a învățământului special în sistemele educaționale ale nouă țări din Europa de Sud-Est.

Ambele rapoarte sunt traduceri ale unei publicații a OCDE, care a ieșit de sub tipar în vara anului 2006 în limba engleză și franceză, având același titlu și prezentând o descriere a sistemului educațional în Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Kosovo, FRI al Macedoniei, Moldova, Muntenegru, România și Serbia.

Această publicație prezintă un aport angajamentului OCDE de a generaliza obiectivele și strategiile Inițiativei Reformei Educaționale a Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est prin intermediul trecerii în revistă a situației curente și contribuie la identificarea și implementarea politicilor educaționale de către ministerele educației din această regiune.

Raportul de țară, fiind componentul de bază al proiectului „Dezvoltarea educației pentru elevii de risc și cei cu dizabilități în țările Europei de Sud-Est”, servește nu numai ca referință, dar și ca o încurajare pentru activitățile ulterioare în acest domeniu. Urmare acestor constatări, un șir de seminare și activități asociate au fost și urmează a fi organizate și desfășurate pentru factorii de decizie: oficiali ai ministerelor, experți, profesori și statisticieni. Mai mult ca atât, scopul este de a disimina informația acumulată în acest raport unui auditoriu cât mai larg posibil, încurajând astfel eforturile depuse în acest domeniu în Republica Moldova.

Activitatea respectivă a OCDE a fost posibilă datorită granturilor oferite de către Finlanda, Norvegia, Comunitatea Flamandă a Belgiei și Banca Mondială.

Asistență suplimentară a fost acordată de către Ministerul Educației, Științei și Culturii din Austria, Statul Israel și Pactul de Stabilitate pentru țările Europei de Sud-Est.

Raportul de țară a fost pregătit de către Tatiana Tintiuc, șef Direcție Învățământ special și Victoria Isac, consultant în Direcția Colaborare Internațională și Integrare Europeană a Ministerului Educației din Republica Moldova.

Coordonare generală și suport considerabil au fost realizate de către Peter Evans, Christine Stromberger, Gerhard Kowar și Ian Witman, asistența tehnică fiind asigurată de către Conor Breen și Ginette Meriot de la Secretariatul OCDE.

Barbara Ischinger,

Director pentru educație

MOLDOVA

Raportul național al Moldovei cu privire la “Politica educației elevilor în situație de risc și a celor cu dizabilități” descrie starea curentă a educației copiilor cu necesități educaționale speciale și a educației incluzive de rînd cu eforturile reformei în derulare. În mod special, Strategia Națională „Educație pentru Toți”, care se bazează pe Cadrul de Acțiune de la Dakar, adoptat de Forumul Mondial pentru Educație, este un document important pentru dezvoltarea politicii corespunzătoare. Precum se menționează în raport, școlile generale interacționează doar ocazional cu copiii cu necesități speciale, prin urmare, reforma în derulare a educației în perioada anilor următori trebuie să acorde o atenție deosebită elaborării cadrului juridic corespunzător, asigurării cu resurse umane și financiare. Ca și toate celelalte rapoarte din culegerea dată, acesta cuprinde următoarele compartimente: un sumar succint al sistemului educației; descrierea cadrului juridic și a politicii axate pe grupurile speciale; statistica și indicatorii; starea curentă a formării profesionale a cadrelor didactice; pedagogia; curriculumul și organizarea școlilor. Concepțiile integrării și includerii sînt elemente centrale. Se atrage o atenție deosebită obstacolelor și problemelor existente pentru incluziune și echitate în educație, participării părinților în acest proces și altor modalități de asistență. În raport de asemenea se pune accentul pe noile aspirații în acest respect, cât și se abordează problemele cu care se confruntă sistemul educațional în Republica Moldova, în ceea ce privește situația copiilor privați de îngrijirea părintească.

INTRODUCERE

Pentru a răspunde noilor provocări ale mediului economic, social și politic din Republica Moldova, a fost realizată atât elaborarea noului cadru legislativ, cât și a politicii educaționale. În 1999, Guvernul Republicii Moldova a adoptat “Programul Național de Dezvoltare a Învățământului în Republica Moldova”, cu scopul elaborării și implementării reformei educației pentru perioada anilor 1995 - 2005. Un șir de documente legislative, inclusiv Concepția Dezvoltării Învățământului în Republica Moldova (1994) și Legea Învățământului (1995) descriu forma pe care trebuie să o ia sistemul educațional. Implementarea reformei a fost planificată prin două etape: în perioada primei etape (1999 - 2000) au fost create bazele pentru reforma juridică, administrativă și financiară. Obiectivul etapei a doua (2002 - 2005) a fost elaborarea unui sistem național al educației, bazat pe valorile naționale și internaționale ale diferitor culturi și integrarea sistemului educației din Moldova în spațiul educațional european, inclusiv prin ajustările la tendințele de dezvoltare ale sistemului educației în Europa.

Constituția Republicii Moldovei garantează dreptul la educație, iar educația de stat este gratis; învățământul general (clasele I - IX) este obligatoriu. Copiii sub vârsta de trei ani sînt educați acasă, iar familiile pot primi beneficii în conformitate cu legislația. Educația preșcolară pentru copiii de la trei la șase - șapte ani nu este obligatorie și cuprinde o rețea de instituții, în special grădinițele de copii, atât de stat, cât și private, care oferă diverse programe în conformitate cu standardele naționale ale educației. În perioada ultimilor câțiva ani, numărul copiilor ce frecventează grădinițele de copii a scăzut considerabil, cam pînă la 40% din totalul copiilor de această vîrstă. Numărul copiilor ce frecventează grădinițele de copii și al celor ce frecventează instituțiile de învățămînt în clasele superioare a scăzut cel mai mult în zonele rurale, unde standardele de viață sînt mai joase decît în zonele urbane. Părinții nu își pot permite cheltuielile aferente frecventării școlii de către copiii lor (pentru haine, încălțăminte și manuale), iar mediul școlar nu facilitează creșterea frecvenței. Deficiențele includ lipsa resurselor pentru încălzire în perioada de iarnă în școlile rurale și grădinițele de copii, lipsa școlilor medii în zonele rurale și distanța mare dintre școală și casă pentru mulți copii. Plus la aceasta, numărul profesorilor calificați este destul de mic: circa 1 900 profesori au abandonat serviciul lor în 2004 din cauza salariilor mici și din lipsa de condiții decente de viață și de muncă. Dotarea nesatisfăcătoare a școlilor rurale și lipsa investițiilor în aceste școli periclitează crearea unui mediu benefic pentru studii. Unii copii sînt lăsați de către părinții lor la bunici sau rude, deoarece ei lucrează peste hotare. Aceste rude însă ar putea avea mai puține stimulente pentru încurajarea școlarizării.

Școlarizarea, cu consimțămîntul părinților, începe de la vîrsta de 6 ani în baza gradului de maturitate psiho-socială a copilului, determinat printr-un mecanism de stat, realizat de Ministerul Educației. Învățământul general obligatoriu include învățămîntul primar, clasele I-IV pentru copiii de la vîrsta 6 - 7 pînă la 10 - 11 ani. Următorii cinci ani ai învățămîntului obligatoriu, includ învățămîntul mediu incomplet sau gimnazial (clasele V - IX). În învățămîntul gimnazial sunt admiși toți elevii, absolvenți ai școlii primare, fără testare sau evaluare. Nivelul gimnazial este pentru elevii de la 10 - 11 pînă la 15 - 16 ani. La absolvirea ciclului gimnazial elevii primesc un certificat (certificat de studii gimnaziale). Învățămîntul mediu de cultură generală are programe de doi ani, clasele 10 - 11, absolvenții primesc Atestat de studii medii de cultura generală. Elevii ce absolvesc programul de trei ani (liceul), clasele 10 - 12, primesc Diplomă de bacalaureat. Absolvenții liceului și ai școlii medii de cultură generală beneficiază de dreptul de a se înscrie la studii în instituțiile de învățămînt superior. Învățămîntul superior se realizează în universități, academii și institute, iar cursurile durează de la patru la șase ani, în dependență de domeniul de

studii. Studiile post-universitare includ masteratul și doctoratul. Plus la aceasta, copiii cu aptitudini deosebite muzicale, în domeniul artă sau cel sportiv, care sînt admiși prin examene competitive, pot beneficia de educație în arte sau sport. Educația complementară este o tendință importantă în educația națională, care ajută la dezvoltarea abilităților și talentelor copiilor în diferite domenii prin activități la centre ce oferă diverse servicii educaționale: Centrele de creație pentru copii, Centrele tehnice, Centrele pentru tinerii naturaliști, Tinerii turiști, Centrele sportive, Grupurile de artă, etc. În prezent circa 10% din copiii de vîrsta școlară frecventează cele 126 instituții de acest tip. Învățămîntul continuu se realizează sub diverse forme: universități deschise, învățămînt la distanță, diverse cursuri, etc.

Ministerul Educației, organul public administrativ central în domeniu, elaborează și reglementează strategia și politica educației, promovează politica educației și participă în elaborarea politicii statului cu privire la alte domenii referitoare la copii și tineret. Direcțiile de Învățămînt sînt organele de gestiune în educație, aflate în teritoriu și în municipiul Chișinău. Guvernul, la propunerea Ministerului Educației, asigură organizarea Direcțiilor de Învățămînt. În cadrul Direcțiilor de Învățămînt există cabinete metodice și Comisii medico-psiopedagogice, structura și responsabilitățile cărora sînt stabilite prin regulamentele Guvernului. Pentru scopurile evaluării calității educației, Guvernul a creat Consiliul Național de Evaluare Academică și Acreditare a Instituțiilor de Învățămînt. (Consiliul Național a început procesul de evaluare și acreditare a instituțiilor învățămîntului superior în 2000).

Educația copiilor cu cerințe educaționale speciale

În conformitate cu Legea învățămîntului, art. 33 Învățămîntul special este parte integrantă a sistemului de învățămînt, și are ca scop educarea, instruirea, recuperarea și integrarea socială a preșcolarilor și elevilor cu deficiențe psihice, senzoriale, fizice, logopedice, socioafective și de comportament sau cu deficiențe asociate.

Durata învățămîntului special obligatoriu este de nouă ani pentru copiii cu deficiențe mintale și de zece - doisprezece ani pentru copiii cu deficiențe fizice și senzoriale. Guvernul Republicii Moldova, la propunerile Ministerului Educației și altor ministere, reglementează cadrul legal de funcționare a instituțiilor speciale. Educația specială este realizată în conformitate cu programele de studii, special elaborate pentru satisfacerea necesităților copiilor cu disabilități. Copiii cu necesități speciale și copiii ce necesită îngrijire socială sînt educați în diferite tipuri de școli, aflate în gestiunea Ministerului Educației și a Ministerului Sănătății și Protecției Sociale. Fiecare instituție este responsabilă pentru îngrijirea și bunăstarea elevilor și pentru respectarea drepturilor constituționale ale fiecărui copil. Drepturile copiilor la educație sînt asigurate de către stat, oferind oportunități egale de educație și dezvoltare pentru toți copiii.

CADRUL JURIDIC

Schimbările în viața economică, socială și politică a Moldovei au creat necesitatea elaborării unui cadru legislativ și a unei politici noi educaționale. Au fost adoptate trei documente majore: „Concepția Dezvoltării Învățămîntului în Republica Moldova”, adoptată de către Parlament în 1994; Legea Învățămîntului, nr. 547 din 21.07. 1995 și Planul Național de Dezvoltare a Învățămîntului în perioada 1995 - 2005. Plus la aceasta, a intrat în vigoare Strategia „Educație pentru Toți” pentru anii 2004 - 2015, care va fi discutată mai jos. Aceste documente includ copiii cu necesități speciale, deoarece au fost elaborate în baza Legii Învățămîntului. În conformitate cu Legea Învățămîntului din 1995 (Articolul 33, p. 1, 2, 3) „Învățămîntul special este parte integrantă a sistemului de învățămînt și are ca scop educația, instruirea,

recuperarea și integrarea socială a preșcolarilor și elevilor cu deficiențe psihice, fizice, senzoriale, logopedice, socioafective și de comportament sau cu deficiențe asociate”. Mecanismul selectării este de asemenea explicat: „Diagnosticarea copiilor cu deficiențe psihice și fizice se efectuează, în prezența părinților sau a tutorilor, de către servicii medico-psihipedagogice, organizate prin Hotărîrea Guvernului din 24 iulie 1994”. Învățămîntul special se organizează la instituții instructiv-educative speciale de tip internat sau cu program prelungit.

Asistența psihopedagogică și socială pentru copiii cu necesități speciale este reglementată printr-o serie de declarații și convenții internaționale cu privire la protecția drepturilor copilului și educația copiilor cu necesități speciale. Acestea includ „Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului” referitoare la educația copiilor cu necesități speciale (ratificată de către Republica Moldova în 1993), Declarația de la Salamanca și Cadrul de Acțiune (1994) etc.. Republica Moldova reglementează politica educației speciale și drepturile copiilor aflați în dificultate prin decizii emise în spriginul acestor persoane. Iată în sinteză câteva acte legislative: Hotărîrea de Guvern cu privire la Concepția națională privind protecția copilului și a familiei, nr.51 din 23.01.2001; Hotărîrea Guvernului despre aprobarea Strategiei Naționale privind protecția copilului și familiei, nr.727 din 16.07.2003; Planul de Acțiune pentru 2003 cu privire la protecția socială a absolvenților școlilor de tip internat, copiilor rămași orfani și copiilor rămași fără ocrotire părintească, aflați sub tutelă; Hotărîrea Guvernului cu privire la aprobarea Programului Pilot „Copiii cu Disabilități” obiectivul principal este de a îmbunătăți condițiile de viață și calitatea reabilitării copiilor cu disabilități prin intermediul activităților și serviciilor sociale, prestate la nivel central și local, nr.1730 din 30.12.2002; Hotărîrea Guvernului cu privire la normele de asigurare materială a copiilor orfani și a celor rămași fără ocrotire părintească din casele de copii de tip familial, nr.1733 din 31.12.2002; Hotărîrea Guvernului despre aprobarea Programului-pilot „Copiii orfani”, axat pe acordarea asistenței copiilor orfani în educație, instruire și dezvoltare, nr.1321 din 09.10.2002, etc..

În cadrul Strategiei Naționale pentru Reducerea Sărăciei, prin Hotărîrea Guvernului nr.1730 din 31 decembrie 2002, a fost aprobat Programul pilot „Copiii cu Disabilități”, care prevede colaborarea tuturor instituțiilor și organizațiilor ce abordează politica protecției sociale aferentă necesităților copiilor cu disabilități. Principalele obiective ale acestui program sînt: asigurarea măsurilor de prevenire a invalidității copiilor; crearea și asigurarea condițiilor pentru abilitarea complexă medicală, pedagogică și socială a copiilor cu disabilități; asigurarea copiilor cu disabilități cu echipament tehnic pentru reabilitare și auto-servicii; promovarea realizării cercetărilor științifice în domeniul educației copiilor cu disabilități; asigurarea instruirii inițiale și continue pentru personalul pedagogic; și îmbunătățirea condițiilor de viață și muncă a copiilor cu disabilități și a cadrelor didactice.

Instituțiile pentru copiii cu necesități speciale sînt reglementate printr-un șir de acte legislative: Hotărîrea de Guvern despre aprobarea Planului de acțiuni pentru anul 2004 privind protecția socială a absolvenților școlilor-internat, a copiilor orfani, copiilor rămași fără îngrijirea părintească și a celor aflați sub tutelă, nr. 314 din 29.03.2004; Hotărîrea de Guvern despre modificarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire și plată a indemnizațiilor adresate familiilor cu copii, aprobat prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 1478 din 15 noiembrie 2002, nr. 389 din 31 martie 2003; Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 53 (1995) „Cu privire la unele măsuri de asistență pentru orfani și copiii din familiile socialmente vulnerabile, familiile cu un singur părinte și familiile persoanelor neîncadrate în cîmpul muncii” de rînd cu regulamentul „Cu privire la funcționarea școlilor (gimnaziilor) de tip internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijirea părintească”. Ministerul Educației, în scopul îmbunătățirii condițiilor de viață a copiilor aflați în instituțiile speciale, a elaborat și mai apoi a aprobat prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.1335 din 03.12.2004, normele naturale de asigurare cu produse alimentare, îmbrăcăminte, încălțăminte, inventar moale, obiecte de igienă personală, jocuri și jucării pentru copii orfani și cei rămași fără îngrijirea părinților din casele de copii, școlile (gimnaziile) - internat de toate tipurile. O cotă anumită a fost alocată pentru admiterea acestei categorii de copii la colegii, licee, școli vocaționale sau de meserii, unde ei pot studia o profesie sau continua studiile.

STUDIUL POLITICII AXATE PE GRUPURILE SPECIALE

Deși educația copiilor cu necesități speciale este esențială în toate societățile, protecția copilului și familiei rămâne o problemă socială majoră, indiferent de nivelul dezvoltării economice. În Moldova, o țară săracă, educația copiilor cu necesități educaționale speciale se mai confruntă însă cu multe obstacole, cum ar fi necesitatea investițiilor financiare considerabile și a resurselor umane, care sînt destul de minime. Republica Moldova, ca și alte țări în tranziție, se confruntă în prezent cu o explozie neașteptată a problemelor sociale, iar sistemul de protecție socială nu este suficient dezvoltat. Dinamica tranziției a afectat în primul rînd familiile și copiii, a căror situație precară este consecința mai multor factori: situația economică, politicile sociale și discrepanța dintre cadrul legislativ și situația reală. Familiile numeroase, îndeosebi cele din zona rurală, familiile cu un singur părinte, familiile cu copii cu dizabilități și alte categorii se confruntă cu un număr mare de probleme de ordinul bunăstării sociale, a educației și asistenței medicale. Problemele considerabile, cu care se confruntă copii și familiile în Republica Moldova, au influențat Guvernul să definească problemele familiei și copilului drept prioritare pentru acțiunile de protecție socială.

În baza documentului conceptual cu privire la protecția copilului și familiei, adoptat în ianuarie 2002, Guvernul a elaborat Strategia Națională privind Protecția Copilului și Familiei, care a fost adoptată în 2003. Strategia prevede o abordare cuprinzătoare și de lungă durată a problemelor copiilor, în particular a celor mai vulnerabile categorii, cum ar fi copiii privați de grija părintească și copiii cu dizabilități.

Strategia Națională „Educație pentru Toți” (2004 - 2015)

Legislația Republicii Moldova respectă acordurile internaționale adoptate pentru protecția drepturilor copiilor cu necesități educaționale speciale și a celor în situație de risc. În urma Forumului Mondial pentru Educație de la Dakar (2000), Republica Moldova a elaborat Strategia “Educație pentru Toți” pentru anii 2004 - 2015, aprobată la 4 aprilie 2003. Scopul-cheie al Strategiei Naționale “Educație pentru toți” constă în asigurarea accesului la educația de calitate pentru toți copiii, în special a copiilor aflați în situații deosebit de dificile: orfanii, copiii privați de îngrijirea părintească, copiii cu dizabilități, copiii străzii, copiii din familii socialmente vulnerabile, copiii refugiați, copiii aflați în conflict cu legea, copiii neglijați sau supuși abuzului, etc. Prin strategia “Educație pentru Toți” Republica Moldova a identificat trei direcții prioritare: educația timpurie, accesul la educația de calitate, în special a copiilor aflați în situații deosebit de dificile, și educația neformală. Obiectivele majore ale Strategiei Naționale includ: asigurarea către anul 2007 a accesului tuturor copiilor la educația de calitate; asigurarea către anul 2015 a accesului tuturor copiilor, în special al celor ce se află în condiții dificile, la o educație completă, liberă, obligatorie și de calitate; promovarea politicilor de integrare a copiilor cu cerințe educaționale speciale în sistemul educațional general, elaborarea suportului metodic adecvat, în special pentru instruirea copiilor în situații deosebit de dificile.

Obiectivele specifice ale Strategiei Naționale includ dezvoltarea și asigurarea oportunităților egale, a drepturilor și îndatoririlor pentru toți copiii, îndeosebi pentru grupurile vulnerabile (orfani, copiii privați de îngrijirea părintească, copiii străzii, refugiații, etc.) prin îmbunătățirea tuturor aspectelor instituțiilor educaționale; aceasta va include crearea condițiilor de reabilitare și asistența materială pentru integrarea socială, asigurarea copiilor din grupurile vulnerabile cu un program flexibil de studii, care ar satisface cerințele tuturor. Obiectivele asociate includ integrarea eventuală a copiilor cu necesități speciale în sistemul educațional general și crearea condițiilor favorabile pentru copiii din zonele rurale în scopul finalizării învățământului obligatoriu. Plus la aceasta, un alt imperativ este elaborarea noilor mecanisme de facilitare a distribuției eficiente a resurselor financiare și de încurajare în scopul pregătirii copiilor mici prin educația preșcolară în fiecare comunitate. Și ultima, standardele educației vor fi asigurate prin

protecția socială și profesională a cadrelor didactice, îndeosebi a celor ce lucrează în zonele rurale, și prin implementarea noilor metode ale educației în baza utilizării tehnologiilor informaționale.

Acțiunile practice ce urmează să fie realizate pentru atingerea obiectivelor menționate mai sus includ dezvoltarea cadrului legislativ, instituțional și normativ, a resurselor umane, financiare și informaționale, și a serviciilor comunitare. Perfecționarea cadrului legislativ și normativ va fi realizată prin elaborarea sau revederea actelor legislative cu privire la calitatea educației, scopul fiind respectarea standardelor internaționale, prevăzute de documentele menționate mai sus, astfel ca Cadrul de Acțiune de la Dakar (2000); Programul Mondial de Acțiune pentru Copiii cu Dizabilități (1983); Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului; Declarația Mondială de la Jomtien cu privire la Educația pentru Toți (1990); Regulile Standard ale ONU pentru Echitatea Oportunităților pentru Persoanele cu Dizabilități; și Declarația și Cadrul de Acțiune pentru Educația Copiilor cu Necesități Speciale de la Salamanca (1994).

Perfecționarea cadrului instituțional se va axa pe îmbunătățirea evidenței copiilor din aceste instituții în scopul optimizării gestiunii procesului de învățământ; pe crearea unei rețele de instituții speciale, care va oferi posibilități egale pentru toți copiii; pe crearea Centrelor pentru diagnosticare timpurie, reabilitare și educație. Dezvoltarea resurselor umane va contribui la consolidarea statutului cadrelor didactice, a personalului medical și altor categorii de angajați; la implementarea noilor metode de formare inițială și continuă a cadrelor didactice; la consolidarea capacității manageriale și didactice a cadrelor ce lucrează cu copiii cu necesități speciale. Schimbările în gestiunea financiară trebuie să creeze un nou mecanism de finanțare al sistemului educativ, de implementare a monitorizării și evaluării granturilor financiare oferite instituțiilor de către donatori pentru instruirea copiilor cu dizabilități; de elaborare a programelor sociale și educaționale pentru copiii cu necesități speciale; de implicare a comunității și a autorităților publice locale în procesul de identificare a resurselor extrabugetare pentru susținerea instituțiilor și a familiilor cu copii cu necesități speciale. Perfecționarea resurselor informaționale va ajuta în elaborarea și implementarea indicatorilor de evaluare a sistemului educațional la nivelul național, teritorial și local. E necesar de elaborat un nou curriculum. Noul curriculum trebuie să corespundă standardelor europene moderne, să fie flexibil pentru copiii cu necesități educaționale speciale, la fel, să se asigure elaborarea manualelor noi, ce vor corespunde acestui curriculum. În sfârșit, este necesară atragerea noilor resurse financiare, ce ar contribui la asigurarea condițiilor bune de studii pentru copii, îndeosebi pentru copiii din grupurile dezavantajate.

Strategia Națională este axată pe implicarea familiilor și întregii comunități în realizarea obiectivelor educației copiilor aflați în dificultate: prin elaborarea unui program comunitar în domeniul asistenței sociale și protecției; prin asigurarea în cadrul școlii generale a asistenței psihopedagogice și a serviciilor de asistență socială pentru copii aflați în dificultate și familiile lor; prin furnizarea informației, prestarea consultanței și acordarea asistenței. Plus la aceasta, în viitorul apropiat se preconizează consolidarea conștientizării problemelor în cauză de către membrii societății prin seminare, ateliere de lucru și mass media.

Incluziunea și integrarea

Analiza experienței din Occident sugerează anumite premise recomandate pentru integrarea copiilor cu necesități speciale în școlile generale, inclusiv respectarea drepturilor omului și a diferențelor individuale, asigurarea resurselor financiare și a condițiilor decente de viață, flexibilitatea în perioada procesului de integrare și încurajarea opiniei publice pozitive. Promovarea integrării în societate este un proces de lungă durată, iar integrarea va deveni cu timpul parte anticipată și acceptată a vieții. Nu persoanele cu dizabilități trebuie să fie nevoite să se adapteze la regulile și condițiile dictate de societate, ci societatea trebuie să accepte și să respecte diferențele individuale. La Conferința Mondială a UNESCO cu privire la Educația Persoanelor cu Necesități Speciale din Salamanca, Spania (1994) a fost semnată o declarație comună, care a constatat că: fiecare copil beneficiază de dreptul fundamental la educație și

trebuie să beneficieze de oportunitatea de realizare și menținere a unui nivel acceptabil de instruire; fiecare copil are caracteristici unice, interese, abilități și necesități de instruire; sistemul educațional trebuie să fie structurat, iar programele educaționale implementate astfel ca să se ia în considerație varietatea largă a acestor caracteristici și necesități. Copiii cu necesități speciale trebuie să aibă acces la școlile de cultură generală. Școlile de cultură generală cu orientare spre incluziune sînt cele mai bune mijloace de combatere a atitudinii discriminatorii, ele creează comunități de „bine ați venit”, o societate incluzivă, asigură educație de calitate pentru toți; mai mult ca atât, ele contribuie la îmbunătățirea întregului sistem educativ.

Noțiunea de “incluziune” sau “educație incluzivă” în Republica Moldova este concepută drept o formă a educației, prin care copilul cu necesități speciale frecventează aceeași școală ca și frații, surorile sau prietenii săi; frecventează aceeași clasă ca și alți copii de aceeași vîrstă; avînd ca obiectiv educația individuală în dependență de necesitățile sale speciale și beneficiază de asistență complexă medicală și psihopedagogică. Incluziunea în societate înseamnă îndepărtarea de un sistem de izolare și excludere a unor oameni, care din diferite cauze, au fost excluși din societate, spre unul integrativ, mai uman, care prevede asigurarea drepturilor egale. Incluziunea presupune garanții de susținere a celor aflați în dificultate prin dezvoltarea și asigurarea sistemelor de asistență. Incluziunea presupune armonia respectuoasă între cei ce sînt diferiți. Încercările recente de integrare și incluziune a copiilor cu necesități speciale în școlile de cultură generală, pe parcursul ultimilor cîțiva ani în Moldova, nu s-au încununat cu succes din cauza susținerii insuficiente din partea autorităților și a atitudinii inflexibile din partea părinților și a cadrelor didactice. Procesul de integrare a copiilor cu necesități speciale în școlile de cultură generală este foarte lent. Există și o rezistență considerabilă integrării sau incluziunii copiilor cu necesități speciale. Mulți părinți, elevi și chiar cadre didactice din școlile de cultură generală sau speciale nu s-au pronunțat în favoarea procesului de integrare și includere. Ideea păstrării sistemului rezidențial actual prevalează. Astăzi educația specială în Republica Moldova încă nu întrunește standardele internaționale pentru copiii cu necesități educaționale speciale. Discuții extensive cu privire la procesul integrării au avut loc, însă sistemul educațional, totuși, duce lipsă de susținere financiară, un factor destul de important pentru dezvoltarea cu succes a procesului de incluziune. Pentru a întruni standardele internaționale în acest domeniu este necesară și formarea profesională a cadrelor didactice. Multe probleme rămîn nesoluționate: posibil că școlile nu sînt pregătite să înscrie copiii cu necesități speciale, posibil că cadrele didactice nu sînt pregătite să ofere asistență psihopedagogică calificată sau să combine diferite grupuri de copii, creînd o atmosferă decentă de instruire.

Proiecte - pilot de incluziune și integrare

În Republica Moldova există deja un exemplu de integrare, particular în cadrul educației speciale, la Complexul-pilot de Pedagogie Curativă “ORFEU”, care a fost creat în conformitate cu Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 511 din aprilie 2003. Acest Centru este destinat pentru copiii diagnosticați cu retard mintal moderat sau sever. Înainte de a fi plasați în acest Centru copii erau izolați, aflîndu-se în instituții speciale pentru invalizi sau la domiciliu. Procesul de instruire este realizat în conformitate cu programele experimentale de studii, aprobate de Ministerul Educației și în conformitate cu programele individuale elaborate în colaborare cu serviciul medico-psihopedagogic. Ambele au fost elaborate în conformitate cu capacitățile copiilor.

Unul din principalele obiective ale reformei sistemului educațional în Moldova este ajustarea acestuia la standardele europene. Din cauza nivelului scăzut al dezvoltării economice și sociale din Moldova, realizarea reformei fără susținere din exterior este foarte dificilă. Guvernul a realizat deja un lucru considerabil în procesul reformei educaționale, cu susținerea organizațiilor internaționale. Moldova a beneficiat de susținere financiară și contribuții din partea Băncii Mondiale, Fundației Europene de Formare (ETF), UNICEF, Fundației Soros, etc. Această asistență a fost realizată în special prin intermediul derulării diferitor proiecte. Obiectivul cheie al acestor proiecte este consolidarea sistemului educațional, ajustarea la realitățile noi economice, sociale și politice prin revederea curriculumului, elaborarea noilor manuale și a

materialelor didactice pentru derularea cu succes a procesului instructiv-educativ, formarea inițială și continuă a cadrelor didactice, dezvoltarea și implementarea tehnologiilor noi informaționale și crearea unui sistem modern de evaluare a procesului de instruire.

Cele mai importante proiecte sunt cele ale UNICEF, fiind în special axate pe educația copiilor cu cerințe educaționale speciale și a copiilor spitalizați. De exemplu, Proiectul „Educația pentru deprinderi de viață în scopul prevenirii traficului și șomajului în rândul tinerilor din instituțiile rezidențiale”, lansat de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului din Moldova în calitate de proiect auxiliar, este la fel susținut de UNICEF.

UNICEF pledează pentru crearea unui sistem public de îngrijire a copilului, mizând pe transformarea îngrijirii instituționale într-un sistem comunitar. Atenție deosebită este acordată reîntregirii familiei, educației și elaborării alternativelor comunitare pentru asigurarea protecției și dezvoltarea corespunzătoare a copilului. Doar un număr mic din familii sînt în stare să asigure o educație specializată copilului cu dizabilități. De fapt, majoritatea copiilor cu dizabilități sînt plasați în instituțiile rezidențiale unde contactele cu familiile se pierd. Spre regret, mulți părinți și specialiști percep această modalitate drept cea mai benefică pentru copil, deoarece statul în mod tradițional asigură îngrijirea. Într-un șir de țări UNICEF, în cooperare cu autoritățile locale, susține în prezent crearea centrelor comunitare pentru copiii cu dizabilități. Astfel de Centre vor contribui la crearea unui mediu sigur de protecție a familiei și în Moldova. UNICEF susține serviciile alternative pentru copii, scopul fiind evitarea riscului instituționalizării și menținerea copiilor în familii.

Proiectul Reformei învățămîntului preuniversitar, cofinanțat de Banca Mondială și axat pe prima etapă a reformei învățămîntului general obligatoriu, este un alt program important. Fundația Soros are următoarele proiecte: „Dezvoltarea timpurie a copilului” pentru copii de vîrsta de creșă de 1-3 ani; „Integrarea copiilor cu necesități speciale” pentru copiii cu dizabilități; și programul „Pas cu Pas” pentru preșcolari și școala primară.

Prin activitatea a astfel de organizații internaționale ca UNESCO, Fundația Soros, UNICEF, etc. au fost elaborate diferite programe educaționale, iar în baza valorii lor educaționale în școli au fost introduse următoarele cursuri: „Educația pentru viața de familie”, „Noi și Legea”, „Educația Civică”, „Educația în pentru deprinderi de viață”, etc. Aceste cursuri încurajează elevii să fie siguri de sine și consolidează capacitatea lor de a-și asuma responsabilitatea pentru propriul destin și modul de viață.

Prin acordul semnat în luna martie 2005 de către Ministerul Educației, Asociația Amici dei Bambini - Italia și Children's Friends - Moldova, a fost lansat un nou proiect „Integrarea socială a copiilor din instituțiile rezidențiale”, scopul fiind promovarea politicii ce favorizează copiii din instituțiile rezidențiale. Proiect, ce corespunde prevederilor Convenției ONU și altor convenții internaționale cu privire la drepturile și protecția copilului, ale Strategiei Naționale și altor acte legislative în vigoare, are următoarele obiective: dezvoltarea personalității copilului; promovarea programelor alternative și integrarea copiilor din instituțiile rezidențiale în familii, consolidînd astfel relațiile copil – familie - societate. Una dintre primele activități a fost deschiderea la școala (gimnaziu) de tip internat nr. 1 din mun. Chișinău a Ludotecii, dotată și echipată pentru diferite activități educaționale. În această școală de tip internat, bine dotată pentru jocuri și activități, copiii instituționalizați se joacă și își petrec timpul liber împreună cu alți copii din comunitate.

Programul social „Curcubeul Copilăriei: Centrul pentru Copil și Familie”, rezultatul unui alt acord important semnat în luna februarie 2005 de către Ministerul Educației, Salvați Copiii - Moldova, Amici dei Bambini - Italia și Children's Friends - Moldova, tind să asigure respectarea drepturilor fiecărui copil cu necesități speciale de a avea o familie. Principalele elemente în direcția atingerii acestui obiectiv sînt: prevenirea abandonării copiilor în rezultatul crizelor socio-economice și familiale, promovarea activităților

aferente îmbunătățirii relațiilor dintre copiii de la instituțiile rezidențiale și familiile lor biologice, și promovarea integrării copiilor din instituțiile rezidențiale în familie. Acest program include un anumit număr de proiecte, astfel ca: „O Familie pentru Fiecare Copil”, un proiect-pilot pentru identificarea părinților adoptivi în Moldova; „Prevenirea Abandonului”, un proiect pilot axat pe susținerea familiilor vulnerabile pentru a preveni abandonarea copiilor; „Spre o Familie”, care încearcă să restabilească relațiile dintre copiii din instituțiile rezidențiale și familiile lor biologice (în derulare la școala(gimnaziu) de tip internat nr. 1 din mun. Chișinău) și „Un Vis... o Mamă și un Tată”, scopul căreia este reîntregirea familiei. Acest proiect promovează adopția copiilor din instituțiile speciale, iar în cadrul lui vor fi organizate seminare și instruire pentru cupluri, care intenționează să adopte un copil.

La 2 februarie 2005, în cadrul Programului „Copii Surzi din Moldova”, Ministerul Educației și Asociația Mondială a Pediatriilor au semnat o Convenție cu privire la instruirea moderatorilor în limbajul semnelor la Universitatea Rhone-Alpes, Franța.

Plus la aceasta, în perioada ultimilor câțiva ani, multe ONG-uri și-au desfășurat activitatea în Moldova, unele din ele au prestat servicii educaționale pentru copiii cu deficiențe. Aceste ONG-uri includ: ProDidactica, Centrul „Origami”(Chișinău), Centrul pentru Informare și Documentare privind Drepturile Copiilor, Centrul de zi pentru Reabilitarea și Integrarea Socială a Tinerilor cu Disabilități (Chisinau), Centrul de zi „Speranța” (Chisinau), Centrul Comunitar pentru Educația Timpurie (Talmaz), etc.

Evaluarea și plasamentul copiilor cu disabilități

Consiliul medico-psihopedagogic asigură în Moldova diagnosticarea exactă a copiilor cu necesități educaționale speciale în prezența părinților sau tutorilor. Acest Consiliu este responsabil pentru diagnosticarea copiilor în scopul plasării lor în instituțiile speciale. Consiliul este unica instituție de stat, care definește necesitățile educaționale speciale pentru copiii cu disabilități fizice, rețineri în dezvoltare, mintale, boli cronice, și deficiențe de văz sau auz. Consiliul primește cererile de la părinții copiilor, identificați de educatori sau medici drept având dificultăți în dezvoltare în perioada timpurie. Membrii Consiliului sînt specialiști de calificare înaltă în domeniul educației copiilor cu necesități speciale, psihologi, psihiatri, ortopezi, oculiști, etc., care asigură examinarea, diagnosticarea exactă, asistența psihologică, evaluarea deficiențelor, furnizarea recomandărilor speciale cu privire la terapia vorbirii și diagnosticarea funcțională cu descrierea patologiei copilului, a disabilităților. Specialistul studiază fișa medicală a fiecărui copil de la naștere pînă la cel mai recent control medical, registrele școlare, agendele copiilor și documentele părinților sau tutorilor. Examinarea și diagnosticarea copilului are loc la o ședință a membrilor Consiliului republican medico-psihopedagogic: interacțiunea poate include și jocuri, adițional la discuții simple. Prin discuția cu părinții, cel mai frecvent doar cu mamele, medicii identifică informația necesară despre copil, inclusiv despre situația în familie (spre exemplu, vîrsta părinților și altor membri ai familiei, nivelul de educație, starea sănătății), informația despre dezvoltarea prenatală a copiilor, bolile suportate în copilăria timpurie, traumele, deficiențele în dezvoltarea fizică și intelectuală, în procesul de instruire, absențele de la școală, repetarea claselor, comportamentul, intelectul al copilului și altele.

Raportul Consiliului republican medico-psihopedagogic poate conține concluziile unui sau a mai multor specialiști, cum ar fi al pediatrului, referitor la dezvoltarea fizică și starea sănătății copilului, înălțimea și greutatea, volumul craniului și bolile; a surdologului referitor la problemele de auz, sau a ortopedului referitor la eventualele deformări ale scheletului. De asemenea, este posibilă și contribuția specialistului logoped sau a psihologului cu privire la memorie și capacitățile cognitive. Medicii oculiști pot depista problemele ce țin de văz, iar neurologii examinează starea sistemului nervos sau starea emoțională. Educatorii pot oferi informații cu privire la nivelul de cunoștințe ale copilului, capacitățile și abilitățile școlare (citirea, scrierea, matematica, și altele), capacitatea lor de observație, analiză, capacitatea de a munci și acceptarea asistenței din partea adulților. Către sfîrșitul examinării, în baza discuțiilor

specialiștilor și părinților, Consiliul medico-psihopedagogic stabilește diagnoza copilului și recomandă cea mai indicată instituție educațională.

Abordarea generală a clasificării

Există un șir de modalități de clasificare a persoanelor cu necesități educaționale speciale, inclusiv abordările medicale, funcționale și sociale. Prin abordarea medicală experții în medicină utilizează metodele clinice pentru determinarea „deficiențelor” senzoriale, mintale, funcționale, de comportament sau de vorbire; „deficiență” înseamnă pierderea permanentă sau temporară sau o anomalie în starea fiziologică, anatomică sau psihologică. Noțiunea de „deficiență” poate fi ulterior definită drept „deficit”, aspectul cantitativ al deficienței, sau „infirmității”, o diminuare considerabilă sau absența unor funcții importante. Infirmitățile pot fi acomodate sau re-educate; infirmitățile, în opinia UNESCO, sînt „deficiențe de funcționare”. În final, „invaliditatea” înseamnă pierderea temporară sau pe viață a capacității de a lucra.

În abordarea funcțională, „incapacitățile” se datorează pierderii sau diminuării capacităților fizice, mintale sau senzoriale, ceea ce periclitează realizarea normală a unor activități. „Incapacitățile”, care pot fi reversibile sau ireversibile, inhibează realizarea normală a unei activități sau comportament. Incapacitățile pot fi determinate printr-o serie de teste, inclusiv: testul de inteligență, auditiv, al văzului, sau examinările dezvoltării funcționale; certificarea medicală sau investigația socio-profesională a impactului incapacității asupra relațiilor sociale. Prin manifestarea lor ele pot fi fizice, mintale sau senzoriale, incapacitatea duce la un comportament adaptiv, ceea ce cauzează o izolare personală, profesională sau socială mai mult sau mai puțin gravă.

Abordarea socială include consecințele deficiențelor, incapacității și schimbările mediului. Un „handicap” presupune anumite consecințe sociale și se poate manifesta în ajustarea inadecvată, marginalizare, inechitate, segregare și excludere. „Handicapii” umani sînt considerați socialmente dezavantajați, din cauza limitării realizării unui rol social, în alte cuvinte, gravitatea disabilității depinde de relația dintre persoană, împrejurimi și modul ei de viață și devine evidentă atunci, cînd persoana se confruntă cu obstacolele culturale, fizice sau sociale, care îi periclitează accesul la activități și servicii sociale disponibile altora. Persoanele cu „handicap” se confruntă cu deficiențe multiple și complexe, a căror definire este dificilă, ele pot include: probleme de transportare pentru persoanele cu deficiențe fizice, deficiențele de vorbire și comunicare pentru oamenii cu deficiențe senzoriale, deficiențele de adaptare la modul general de viață, alte probleme sociale ale persoanelor cu deficiențe psihice și intelectuale. Problemele profesionale, ce țin de instruirea și angajarea în cîmpul muncii. Deficiențele psihologice și sociale creează bariere de comunicare pentru persoanele cu disabilități în activitatea lor profesională și socială de fiecare zi, și sînt cauze ale prejudiciilor ce țin de posibilitățile profesionale ale persoanelor cu disabilități.

“Deficiențele” duc la “incapacități”, care la rîndul lor stimulează condițiile de „handicap”. Reacțiile sociale contribuie semnificativ la impactul acestora asupra stării emoționale și psihologice a persoanei, plasînd această persoană într-un eventual cerc vicios. Tipurile de categorii sînt descrise mai jos, deși nu sînt utilizate pentru colectarea datelor în Moldova.

STATISTICA ȘI INDICATORII

Mai jos urmează o descriere succintă a clasificării generale a categoriilor de disabilități, urmată de prezentarea datelor acumulate în Moldova, anume în școlile speciale.

Principalele categorii ale persoanelor cu necesități educaționale speciale

Deficiențele mintale contribuie la reducerea semnificativă a abilităților și posibilităților de adaptare a persoanelor cu disabilități la standardele generale ale coexistenței sociale. Persoana se află într-o situație de inferioritate față de alți membri ai societății. Alți termeni pentru definirea deficienței mintale includ: retard mintal, oligofrenia, insuficiența mintală, disabilitatea intelectuală, handicapul mintal și debilitatea mintală.

Deficiențele senzoriale sînt determinate de disfuncția sau scăderea capacităților văzului sau auzului și afectează major modul de viață, relațiile sociale și procesele cognitive ale persoanei.

Deficiențele auditive pot periclita formarea normală și dezvoltarea vorbirii, limbajului și chiar a proceselor cognitive. Biroul Internațional al Audiofonologiei identifică următoarele grade ale pierderii auzului: pierderea minoră sau deficitul ușor (20 - 40 dB); pierderea medie sau deficitul mediu (40 - 70 dB); pierderea serioasă sau deficitul serios (70 - 90 dB); și deficitul profund al auzului sau surditatea (peste 90 dB).

Deficiențele de văz pot fi clasificate în conformitate cu câteva criterii, în dependență de indicii funcției văzului: pierderea minoră a văzului (indicele acuității văzului între 0,5 - 0,3); pierderea medie a văzului (indicele acuității văzului între 0,2 - 0,1); pierderea serioasă a văzului (indicele acuității văzului sub 0,1); cecitate relativă – percepția mișcării mîinii și a luminii sau cecitatea absolută (orbirea) – lipsa percepției luminii.

Deficiențele de vorbire sînt rezultatul disfuncției recepției, înțelegerii, dezvoltării sau realizării comunicării din cauza variabilelor organice, funcționale, psihologice sau ale educației, care influențează persoana în perioada apariției și dezvoltării vorbirii. Datorită importanței vorbirii pentru dezvoltarea proceselor cognitive, orice afecțiune ar putea influența calitatea gîndirii, inclusiv evaluarea relațiilor cu alte persoane și personalitatea copilului. Sînt identificate următoarele categorii: obscuritatea pronunțării (dislalia, disartria, rinolalia); obscuritatea ritmului și coerenței vorbirii (tachilalia, bradilalia, bîlbîiala); obscuritatea vocii (afonia, disfonia, fonostenia); obscuritatea vocabularului citirii și scrierii (alexia, agrafia, dislexia - disgrafia) și obscuritatea dezvoltării vocabularului (întîrzierea în apariția și dezvoltarea vocabularului).

Deficiențele asociate reprezintă o categorie specială de obscuritate, cu sau fără etiologie comună, afectînd două sau mai multe componente biopsihice ale unei persoane, cu consecințe agravante pentru relația ei cu mediul. Aceasta poate include orbirea și/sau surdomutismul asociate cu deficiențe intelectuale; orbirea asociată cu surdomutism, obscuritatea tactilă, a echilibrului, mirosului și/sau gustului; nesiguranță locomotoră; și asocierea a două sau mai multe tipuri de obscuritate senzorială.

Deficiențele fizice afectează aspectele locomotore ale unei persoane, atît aspectele neuromotore, cît și psihomotore, determinînd un șir de consecințe pentru modalitățile de interacțiune cu mediul și cu alte persoane.

Resursele statistice

Guvernul Republicii Moldova și ministerele ce administrează instituțiile rezidențiale (Ministerul Educației, Ministerul Sănătății și Protecției Sociale) au recunoscut necesitatea elaborării unei baze de date, care ar conține informație despre copiii instituționalizați. Deși ministerele și-au asumat inițiativa de elaborare a unui astfel de sistem informațional, lipsa resurselor financiare creează obstacole pentru acumularea informației ample. Luând în considerație aceste circumstanțe, ministerele și-au exprimat disponibilitatea lor pentru redresarea situației prin solicitarea asistenței din partea donatorilor internaționali. Guvernul Republicii Moldova și Programul Uniunii Europene pentru Securitatea Alimentară au semnat la 23 iunie 2003 un Memorandum de Înțelegere, obiectivele cărui au fost atinse către anul 2004 .

Una din stipulările Memorandului prevedea acumularea datelor cu privire la plasarea copiilor cu deficiențe din instituțiile rezidențiale. Obiectivele acestui proiect: acumularea informației despre copii aflați în instituțiile rezidențiale; monitorizarea situației copiilor din instituțiile rezidențiale; condițiilor de viață ale acestor copii; și elaborarea metodelor de evaluare a copiilor din aceste instituții.

Datele conțin informație cu privire la toți copiii din instituțiile rezidențiale. Fișa personală a copilului plasat într-o instituție rezidențială conține 13 componente: date personale cu privire la plasamentul în instituție; dezvoltarea copilului; educația; date cu privire la părinți, tutori, frați și surori, contacte cu comunitatea etc.. Crearea unui sistem informațional este foarte importantă pentru analiza de viitor a situației copiilor din școlile rezidențiale și pentru promovarea politicilor sociale cu privire la integrarea/incluziunea pe viitor a acestor copii în școlile de cultură generală.

În conformitate cu Strategia Națională privind Protecția Copilului și Familiei, aprobată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 277 din 16 iunie 2003, crearea unei baze de date, care ar conține informații despre toți copiii din instituțiile rezidențiale ale țării, este esențială pentru procesul de dezvoltare a politicilor sociale și pentru adoptarea deciziilor cu privire la protecția copiilor. Strategia a fost elaborată, luându-se în considerație situația din Moldova și prevederile Concepției Naționale cu privire la Protecția Copilului și Familiei (aprobată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 51 din 23 ianuarie 2002), de rînd cu prevederile Convenției ONU cu privire la Drepturile Copilului.

Obiectivele Strategiei sînt asigurarea și dezvoltarea politicii de protecție socială a copilului și familiei la nivelul local și național; ajustarea cadrului legislativ la prevederile Convenției ONU și altor acte internaționale referitor la protecția copilului și familiei; consolidarea capacității instituțiilor în elaborarea și implementarea noilor modalități și servicii aferente standardelor de calitate în protecția copilului și familiei; crearea și dezvoltarea sistemelor naționale de monitorizare și evaluare, a noilor mecanisme financiare pentru promovarea și asigurarea protecției copilului și familiei și a capacității familiei și comunității de a reduce riscul instituționalizării copiilor cu necesități speciale; și crearea unei opinii publice pozitive cu privire la problemele copiilor cu necesități speciale.

De rînd cu modalitățile de implementare a lor, Strategia evidențiază cinci componente independente, care reflectă problemele copilului și familiei: cadrul legislativ, cadrul instituțional, dezvoltarea capacităților, serviciile comunitare și resursele financiare. Strategia este planificată pentru o perioadă de 5 ani și implică administrația publică locală, întreaga comunitate și societatea civilă.

Dezvoltarea unui sistem informațional într-un instrument de monitorizare a bunăstării copiilor, plasați la instituțiile rezidențiale din Republica Moldova, trebuie să evalueze la fel și eficiența serviciilor prestate lor. În viitor aceasta va ajuta la identificarea oportunităților pentru susținerea acestor copii în mediul familiei și comunității și a posibilităților pentru îmbunătățirea calității serviciilor prestate copiilor instituționalizați. Datele obținute în rezultatul analizei cantitative și calitative trebuie să fie utilizate de

către ministerele de resort în elaborarea politicilor sociale cu privire la protecția copiilor aflați în situații dificile.

Tabelul 6.1 Copiii din școlile speciale din Moldova în perioada anului școlar 2003 - 2004 și începutului anului 2005

Datele cu privire la copiii orfani și cei privați de îngrijirea părintească, anul de studii 2003 - 2004	Numărul de copii la:			Total
	Instituțiile de tip internat	Instituțiile speciale de tip internat	Instituțiile auxiliare de tip internat	
Anul de studii 2003 - 2004	6 144	1 922	3 377	11 443
Copiii orfani	425	119	149	693
Copiii abandonați	742	59	85	886
Copii a căror părinți sînt lipsiți de drepturile părintești	266	50	49	365
Copii a căror părinți au fost condamnați prin judecată	228	18	43	289
Copiii părinților cu boli mintale	172	6	87	265
Copii părinților inapți de muncă	324	41	83	448
Numărul total al copiilor orfani și privați de îngrijirea părintească	2 157	293	496	2 946
Copiii din familii vulnerabile	3 987	1 629	2 881	8 497
Personalul pedagogic				2 187
Profesorii				1 228
Educatorii				959
Totalurile către încep. anului 2005	6 025	1 887	3 554	11 457

Notă: rata pentru 100 copii în școlile de tip internat: Profesori – 10,73 și educatori – 8,38

Sursa: Ministerul Educației

Unele date statistice din domeniul învățămîntului general demonstrează că în anul academic 1998 - 1999 rețeaua instituțiilor de stat constituia circa 1 549 școli, inclusiv 107 școli primare (doar cu clasele primare), 631 gimnazii și 625 școli medii (de asemenea incluzînd clasele primare). În învățămîntul mediu general, nevocațional, își fac studiile circa 420 000 copii, dintre care circa 92% frecventează instituțiile de învățămînt mediu general obligatoriu. Clasele 1 - 4 sînt frecventate de circa 320 500 copii, ceea ce reprezintă circa 96% din totalul copiilor acestui grup de vîrstă. Datele de mai sus includ tipul instituției de învățămînt; statutul juridic al copilului (orfan, abandonat, privat de îngrijirea părintească, etc.) și numărul de profesori și educatori angajați în procesul de educație în instituțiile rezidențiale.

ORGANIZAREA ȘCOLILOR

Ministerul Educației gestionează 63 instituții de tip internat în toată țara, finanțate din bugetul de stat sau din bugetul local, cu circa 11 600 copii. Plasamentul copiilor la o instituție rezidențială depinde de necesitate și se realizează în baza situației din familie, prin diagnosticare medicală, decizie a Direcțiilor

de învățămînt raionale, a autorităților administrației publice locale, a consultațiilor medico-psihopedagogice, a subdiviziunilor Ministerului Educației. Părinții iau decizia finală cu privire la educația copiilor lor. Părinții copiilor cu dizabilități au dreptul de alege între școlarizarea la o școală pentru copii cu necesități educaționale speciale sau școală de cultură generală.

Pentru copiii orfani, copiii din familiile vulnerabile, cei cu probleme de comportament, boli cronice, deficiențe ale văzului, auzului, dizabilități fizice și mintale, a fost creat un sistem de instituții speciale. Acest sistem al învățămîntului special este organizat în paralel cu cel al învățămîntului de cultură generală și include: educația preșcolară (grădinițe speciale pentru copii, grupe speciale sau integrarea individuală în cadrul grădinițelor ordinare), educația primară și secundară. Termenul „școală de tip internat” este folosit pentru aproape toate tipurile de instituții rezidențiale, deoarece copiii cu statut de orfan, cu diferite tipuri de boli (mai mult sau mai puțin serioase) și cei din familiile vulnerabile nu au posibilitatea de a merge acasă în fiecare zi sau în fiecare săptămîină după lecții, ei rămîn în aceste instituții aproape tot anul. Pe de altă parte, există un șir de Centre de zi pentru aceste categorii de copii. Există școli de tip internat speciale, sanatoriale, auxiliare și pentru copiii cu devieri de comportament.

Copiii din familiile vulnerabile (sărace, cu mulți copii sau cu un singur părinte), orfanii, copiii străzii, refugiații, copii din zonele rurale și alții, care nu sînt asigurați cu cele necesare în cadrul familiei, sînt plasați la școlile (gimnaziile) de tip internat. Circa 35% din copii din instituțiile de tip internat sînt orfani sau copii privați de îngrijirea părintească, iar 65% din cei rămași provin din familii vulnerabile. Copiii cu boli serioase sînt educați și tratați în școlile (gimnaziile) de tip internat speciale pentru copiii cu deficiențe fizice sau senzoriale. Copiii cu retard mintal sînt plasați la școlile auxiliare de tip internat.

Copiii cu necesități educaționale speciale, la vîrsta de șapte ani, se înscriu în diferite instituții speciale în conformitate cu necesitățile lor. În perioadă copilăriei timpurii copiii cu necesități speciale rar beneficiază de asistență psihologică sau de reabilitare; intervenții care ar putea minimiza probabilitatea de plasare la o instituție. Lipsa unui sistem specializat în îngrijire în perioada timpurie a copilăriei, condițiile economice și de viață dificile, care duc la sărăcia populației și migrația părinților spre alte țări pentru a găsi un loc de muncă, sînt printre principalele cauze ce duc la creșterea numărului de copii plasați în instituțiile rezidențiale. Acești factori de asemenea sînt cauza creșterii numărului de copii cu boli cronice și a unei rate înalte a dizabilităților; în prezent plasamentul acestor categorii de copii în instituțiile speciale este cea mai bună modalitate de a le asigura asistență.

Tipurile de școli speciale în Moldova

Pentru copiii orfani, de vîrsta 3 - 16 ani, sau alți copii, care nu pot fi îngrijiți în familiile lor biologice sau adoptive, există școli (gimnaziile) de tip internat, gestionate de către subdiviziunile Ministerului Educației. Există 19 școli (gimnaziile) de tip internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijirea părintească și 3 case de copii. În timpul perioadei de vacanță sau la sărbători, orfanii și copiii privați de îngrijirea părintească rămîn la școală sub supravegherea educatorilor, sau își pot petrece timpul cu rudele sau tutorii lor. La școlile (gimnaziile) de tip internat copiilor li se asigură masa, îmbrăcămintea, încălțămîntea, manualele, jucăriile și alte lucruri. Aceste școli activează în conformitate cu curriculumul învățămîntului general obligatoriu. După absolvire, copiii au posibilitatea să participe la examenele de admitere în școlile profesionale sau în colegii. Absolvenții școlilor internat sînt asigurați cu îmbrăcăminte, încălțăminte, obiecte personale și cu o anumită sumă financiară, prevăzută de lege. Dacă căutarea serviciului sau admiterea pentru continuarea studiilor durează prea mult, elevii sub vîrsta de 18 ani au dreptul să se întoarcă la școală și să beneficieze de toate drepturile precedente, în perioadă cît durează amplasarea acestuia la studii sau asigurarea cu un serviciu. În astfel de cazuri, acești copii pot să se angajeze în diferite activități ale școlii.

Copiii cu deficiențe fizice sau senzoriale sînt instruiți în școlile speciale de tip internat pentru copiii cu deficiențe fizice sau senzoriale. Obiectivele acestor instituții sînt: educația, corecția, asistența medicală, terapia vorbirii și asistența psihologică, reabilitarea, recuperarea și dezvoltarea capacităților pentru integrarea ulterioară în societate. Copiii sînt admiși în aceste școli numai la recomandarea consiliului medico-psihopedagogic.

Cea mai numeroasă categorie de instituții speciale este cea a școlilor-internat auxiliare, 27 la număr plus Centrul educativ curativ „Orfeu” pentru copiii cu retard mental sever și moderat, numărul lor fiind de 105. În școlile – internat auxiliare, copiii cu retard mental primesc cunoștințe elementare la obiectele generale și sînt instruiți pentru a educa la ei niște abilități în diferite profesii, ceea ce va putea să le faciliteze viața în viitor. Copiii ce frecventează grădinițele auxiliare de copii și cei cu probleme de însușire (2 sau mai mulți ani de nereușită în școlile generale) sînt admiși de asemenea la aceste școli auxiliare. Învățământul obligatoriu în școlile auxiliare se sfârșește cu clasa IX, și se finisează cu susținerea unui examen, ce ține de viitoarea meserie și se desfășoară în două etape: proba teoretică și proba practică, axată pe viitoarea lor profesie. Copiii cu deficiențe serioase, care studiază în conformitate cu programele individuale, nu susțin examene. În cazuri particulare, pentru copiii diagnosticați, care din diferite motive nu frecventează instituțiile preșcolare auxiliare, pot fi create grupe preparatorii. Numărul minim de copii în aceste clase sau grupe este de 10, iar maxim de 16. Există cazuri cînd diagnoza Consiliului medico-psihopedagogic se schimbă, în acest caz copiii pot fi transferați în școlile de cultură generală, aceasta se admite numai în clasele primare și la sfîrșitul anului de studii. Admiterea copiilor cu deficiențe în școlile auxiliare de tip internat se efectuează în conformitate cu decizia Consiliului medico-psihopedagogic și se coordonează cu subdiviziunea corespunzătoare a Ministerul Educației.

Școala-internat de tip sanatorial pentru copii cu boli cronice (neuropsihice și cu boli ale sistemului cardio-vascular), copii cu diferire deficiențe specifice și cei cu deficiențe funcționale. Școlile sanatoriale au misiunea de a oferi asistență medicală, reabilitare psiho-fizică, educație și instruire. Ministerul Educației în coordonare cu Ministerul Sănătății aprobă personalul acestor școli. Copiii sînt plasați la aceste școli după examinarea medicală, realizată de subdiviziunea Ministerului Sănătății. Vîrsta copiilor este între 6 - 7 și 14 ani, inclusiv a celor ce se află la spitale o perioadă îndelungată de timp; durata studiilor este de la clasa I la IX. Copiii de la școlile sanatoriale sînt deja înscriși în școlile generale de la locul de trai și se pot întoarce în cazul ameliorării stării sănătății lor. O comisie specială, creată la policlinica locală, selectează copiii pentru acest tip de școli. Pentru plasament într-o școală sanatorială sînt necesare examinări medicale, vaccine, certificate ce atestă lipsa de contacte cu persoane contaminate, referințe de la școală și extrase din registrele școlare. Înscrierea în clase are loc la începutul anului școlar în conformitate cu cererile primite, dar și în perioada anului școlar pot avea loc cazuri de înmatriculare sau plecare de la școală. Durata aflării unui copil la școala sanatorială este determinată individual. Procesul de instruire la aceste școli este realizat în conformitate cu curriculumul învățămîntului general. Numărul mediu de copii în aceste clase este de 20, iar lecțiile durează 40 minute. În aceste instituții copiii beneficiază de asistența medicală necesară și tratament.

Școala – internat specială pentru copii și adolescenți cu devieri de comportament activează în conformitate cu legislația în vigoare, decizia judecătii și regulamentele Ministerului Educației. Misiunea școlii este de a educa și instrui copiii ce se află în conflict cu legea, ea este un centru de reabilitare social-pedagogică cu scopul schimbării psihologiei copiilor și integrării lor în societate. Educația este orientată spre formarea abilităților profesionale practice, respectarea legislației statului, auto-respectului și respectului pentru alte persoane. Activitatea școlii este bazată pe concepția privind drepturile copiilor, Convenția cu privire la Drepturile Copilului, Codul Penal și Codul Contravențiilor Administrative. Plasamentul în aceste instituții a copiilor cu vîrsta cuprinsă între 11 și 14 ani este realizat în baza deciziei judecătii, iar administrația școlii este obligată în termen de zece zile să informeze părinții, tutorii, autoritățile locale și instanța judecătorească despre admiterea minorilor la școală. Copiii se află în această școală pînă la vîrsta de 15 ani sau, în cazuri excepționale, pînă la vîrsta de 16 ani, iar prezența lor pentru o

perioadă mai mare de trei ani poate fi permisă doar în cazul necesității finalizării anului școlar. Deciziile de plasare a copiilor cu devieri de comportament într-o clasă anumită depinde de fișele lor personale, registrele școlare sau rezultatul unui test oferit acestei categorii de copii de către o comisie specială școlară. Educația este în cea mai mare măsură individuală, bazată pe programele de studii, cerințele și recomandările învățământului general.

Ministerul Educației de asemenea gestionează trei case de copii privați de îngrijirea părintească sau copii din familiile vulnerabile (spre exemplu, cu părinți neîncadrați în câmpul muncii). Copiii își fac studiile în școlile și gimnaziile din comunitate. Durata aflării în aceste școli depinde de schimbările ce ar putea avea loc în familie: îmbunătățirea stării financiare, a climatului psihologic sau alte schimbări spre bine.

Ministerul Sănătății gestionează orfelinele pentru copiii mici cu diferite dizabilități, inclusiv dizabilități mintale sau fizice, cei orfani sau privați de îngrijirea părintească, în perioada de la naștere și până la vârsta de șase ani. În aceste instituții copiii beneficiază de asistență, tratament, reabilitare și instruire adițională. La vârsta de șapte ani, copiii sînt transferați în instituțiile de învățămînt, care sînt gestionate de Ministerul Educației, iar copiii cu dizabilități mintale și fizice, în dependență de nivelul dizabilității sînt transferați în instituțiile speciale gestionate de Ministerul Educației sau Ministerului Sănătății.

Ministerul Sănătății este responsabil pentru școlile speciale de tip internat pentru copiii cu dizabilități mintale severe. Principala misiune a acestor școli este educația și instruirea. Numărul acestor copii este de aproximativ 3 000; circa 85% din ei sînt din familii vulnerabile. Copiii sînt admiși în aceste școli prin decizia Consiliului medico-psihopedagogic din teritoriu. La selectarea și plasamentul copiilor cu dizabilități în școlile speciale se ia în considerație starea copilului, tipul de instituție și factorii geografici. Statutul copilului este determinat prin situația în familie și contextul acesteia, condițiile de viață, vârsta copilului și categoria dizabilității. Tipul instituției și obiectivele ei trebuie să corespundă necesităților copilului cu cerințe educaționale speciale. Factorii geografici sînt de asemenea foarte importanți, pentru a nu izola copiii de mediul lor social. Aceste instituții sînt pentru copiii cu vârsta cuprinsă între șase și 18 ani, care au nevoie de îngrijire și asistență medicală. La vârsta de 18 ani, ei sînt transferați în localurile rezidențiale pentru adulți, care sînt gestionate de același minister.

În Republica Moldova încă nu s-a elaborat un nou curriculum pentru copiii cu necesități speciale, care ar corespunde standardelor europene moderne. Pentru a avea succes în educația copiilor cu dizabilități, este necesar de elaborat un curriculum flexibil, care ar satisface necesitățile tuturor copiilor. Programele individuale de instruire trebuie să fie elaborate cu scopul pregătirii copiilor pentru angajare în câmpul muncii sau pentru continuarea studiilor în învățămîntul secundar profesional sau cel mediu de cultură generală. Acest lucru este esențial, deoarece fiind susținuți, copiii cu dizabilități ar putea dezvolta multe capacități și măiestrie după absolvirea școlii. La etapa curentă există multe obstacole în elaborarea unui curriculum pentru copiii cu necesități speciale, inclusiv lipsa deciziilor cu privire la componentele obligatorii comune ale curriculumului învățămîntului mediu general și cel special. Există și alte probleme de structură a unui curriculum integrat de studii, în principiile determinării obiectivelor, selectarea tipurilor, a conținutului și metodelor.

FORMAREA PROFESIONALĂ A CADRELOR DIDACTICE

Guvernul Republicii Moldova în comun cu Ministerul Educației, cu Ministerul Sănătății și Protecției Sociale, determină mărimea șarjei didactice a cadrelor. Ministerul Educației determină condițiile pentru deținerea unei funcții de profesor. Remunerarea cadrelor didactice depinde de nivelul de studii, funcția ocupată, gradul didactic, titlul științific și experiența de muncă. În conformitate cu Articolul 54 al Legii Învățământului (1995), universitățile și institutele asigură formarea inițială a cadrelor didactice; colegiile de asemenea pregătesc cadre didactice pentru școlile primare. Concepția cu privire la Dezvoltarea Învățământului (1994) stabilește cadrul juridic. Există câteva instituții de învățământ superior, care asigură formarea inițială a cadrelor didactice: Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”; universitățile de stat de la Chișinău, Bălți, Comrat, Tiraspol (cu sediul la Chișinău) și Institutul Național de Educație Fizică și Sport. Structura cursurilor formării inițiale a cadrelor didactice cuprind: studierea obiectelor academice (40-45%); a obiectelor generale precum a fi filozofia, logica și economia (20%); pedagogia (20%) inclusiv psihopedagogia, metodică și practica școlară (15%). Practica școlară începe în anul doi de studii, cu o zi la fiecare două săptămâni petrecută la școală în aceeași clasă pe toată perioada instruirii studentului, studenții participă nu doar la lecții, ci și în toate aspectele vieții școlare zi de zi. La început studenții doar asistă la lecțiile date de către profesorul clasei, iar în al doilea semestru al anului trei ei devin responsabili pentru susținerea propriilor lecții. În perioada anilor patru și cinci, datorită deficitului de profesori la unele obiecte, Ministerul Educației permite stagiilor să lucreze la școli cu șarjă deplină. Printr-un astfel de proces studenții sînt bine instruiți prin aplicarea cunoștințelor în practica pedagogică.

În conformitate cu Legea Învățământului (Articolul 54, p. 8) profesorii trebuie să participe la un curs de formare continuă fiecare cinci ani. După trei ani, fiecare profesor angajat în serviciu poate apela la evaluare pentru acordarea unui „grad didactic”. Există trei niveluri: al doilea, primul și cel superior. Profesorii pot alege nivelul de evaluare, însă pentru a fi evaluați pentru nivelul întâi și cel superior există anumite cerințe ce urmează să fie satisfăcute. (De exemplu, pentru a fi evaluat pentru nivelul superior, candidatul trebuie să fie deja autor de manual sau să aibă lucrări scrise de cercetare metodică). În ceea ce privește remunerarea, profesorii primesc două salarii minime pentru gradul nivelului doi, trei salarii minime pentru gradul nivelului întâi și patru salarii minime pentru gradul nivelului superior.

Necesitatea dezvoltării unui sistem de susținere a creșterii profesionale a cadrelor didactice prin dezvoltarea formării inițiale și continue este evidentă. Profesorii din școlile generale nu sînt instruiți adițional pentru a lucra cu copiii cu dizabilități și nu există formare adițională pentru astfel de specialiști ca psihologi și pedagogi, care lucrează cu copiii cu necesități speciale. Instituțiile care asigură formarea continuă a cadrelor didactice din instituțiile speciale sînt Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Institutul de Științe ale Educației și Centrul „ProDidactica”. Metoda „Cascadă” este folosită pentru formarea continuă, în conformitate cu care formarea începe centralizat și ulterior se extinde progresiv în direcția instruirii locale la nivel regional și în final la nivel de școală.

Prima specialitate ce aborda educația pentru copiii cu dizabilități a fost „Defectologia”, afiliată în 1970 la Facultatea de Filologie a Universității „Ion Creangă”. Cîteva ani mai tîrziu, în 1973, a fost creată Facultatea de Defectologie, care a început să instruiască profesori în domeniul special al psiho-pedagogiei și terapiei vorbirii. În această perioadă de timp, 1 700 specialiști au absolvit această facultate. În 1995 și mai tîrziu în 1999 au apărut două specialități noi: psiho-pedagogia specială și asistența socială; și psihologia și terapia vorbirii. În această universitate profesorii sînt instruiți la trei catedre: psihologie, psihologie aplicată și psihopedagogie specială și asistența socială. În perioada ultimilor cîteva ani, specialitatea de asistență socială a fost deschisă și la Universitatea de Stat din Moldova, la universitățile din Cahul și Bălți.

Cum pot părinții ajuta cadrele didactice

Rolul părinților în educația copiilor cu dizabilități este foarte important, în mod special prin importanța parteneriatului dintre părinți și cadrele didactice în eforturile lor de fiecare zi întru soluționarea problemelor copiilor. Părinții caută mereu soluții cât mai bune pentru copiii lor, dar încercările lor des nu se încununează cu succes din lipsa unor cunoștințe specifice în domeniu. Pentru a avea părinții în calitate de parteneri, este esențial să fie organizate întruniri și ateliere de lucru pentru părinți împreună cu psihologi, logopezi, medici și alți specialiști din școală. În așa fel părinții vor putea obține cunoștințe despre deficiențele copiilor lor și despre modalitățile prin care le-ar putea ajuta. De asemenea, poate fi organizată participarea părinților în evaluarea copilului lor. Adunările generale ale profesorilor și părinților pot fi utilizate pentru a discuta progresul și pentru a-i face pe părinți conștienți afi de capacitățile, cît și de limitările copiilor lor. O metodă eficientă de a susține eforturile părinților pentru a ajuta copiii este elaborarea unor recomandări și implicarea părinților în elaborarea și structurarea planurilor individuale instructiv-educative în scopul pregătirii copiilor pentru încadrarea în cîmpul muncii sau pentru continuarea studiilor.

CONCLUZII

Sistemul învățămîntului special din Moldova se bazează pe rețeaua a 68 instituții, de diferite tipuri, amplasate în țară. Aceste instituții clasifică elevii prin statutul lor în ceea ce privește prezența îngrijirii părintești corespunzătoare și în conformitate cu necesitățile lor speciale. Școlile medii de cultură generală doar ocazional interacționează cu învățămîntul special. Programul Național cu privire la Dezvoltarea Învățămîntului și Strategia “Educație pentru Toți” prevăd o reformă esențială a sistemului educațional în viitor, inclusiv punându-se accent pe procesul de incluziune al copiilor din grupurile dezavantajate, dezvoltarea cadrului juridic corespunzător, reglementarea și asigurarea resurselor umane și financiare suficiente.

Începînd cu luna mai 2005 Republica Moldova a aderat la Procesul de la Bologna. Deși acesta se referă mai mult la învățămîntul superior. Procesul ar putea avea un impact pozitiv asupra învățămîntului de cultură generală și asupra învățămîntului special. Unul din obiectivele Procesului de la Bologna este accesul la învățămîntul de calitate pentru toți. Un obiectiv major al Strategiei Naționale “Educație pentru Toți” este asigurarea calității învățămîntului pentru toți copiii, îndeosebi pentru copiii cu necesități educaționale speciale. Acest obiectiv nu este o utopie și trebuie să devină o realitate pentru Moldova, să fie atins pas cu pas prin realizarea următoarelor activități: promovarea politicii de integrare și incluziune a copiilor cu cerințe educaționale speciale în sistemul învățămîntului mediu general; asigurarea posibilităților, drepturilor și responsabilităților echitabile pentru toți copiii, îndeosebi pentru cei în situații dificile, prin îmbunătățirea dotării didactice și tehnice a școlilor și prin asigurarea unor condiții decente de viață; lărgirea și diversificarea serviciilor educaționale și medicale pentru copiii cu necesități speciale, elaborarea și implementarea noului curriculum, care trebuie să fie flexibil și ajustat la necesitățile copiilor cu dizabilități.

Plus la aceasta, pentru o satisfacere mai amplă a necesităților speciale este necesar de asigurat o remunerare adecvată a cadrelor didactice, în conformitate cu evaluarea activității, protecția lor socială și profesională, îndeosebi a celor din zona rurală, și implementarea noilor tehnologii educaționale. E necesar de sensibilizat opinia publică cu privire la responsabilitatea întregii societăți și a fiecărei persoane în parte pentru copiii cu necesități speciale, iar legislația națională trebuie să fie aliniată la standardele

internaționale existente, precum este prevăzut de acordurile internaționale. Trebuie să fie elaborate și implementate: noi metode de formare inițială și continuă a personalului instituțiilor speciale și școlilor ordinare, în care să fie integrați sau incluși copiii cu cerințe educaționale speciale; noi mecanisme de finanțare a instituțiilor speciale; o bază de date națională, care ar conține indicatori de evaluare și monitorizare a instituțiilor speciale la nivel central și local; centre ce ar presta servicii psihopedagogice; programe, complexe medicale, sociale și psihopedagogice pentru identificarea, susținerea și reabilitarea elevilor în situații de risc. Plus la aceasta, e necesară încurajarea susținerii copiilor talentați și a noilor modalități de asigurare cu manuale, în special pentru cei din familiile dezavantajate.

RAPORT DE SINTEZĂ

Raportul sinteză prezintă o analiză în comparație a rapoartelor de țară a Bosniei și Herțegovina, Bulgariei, Croației, Kosovo, FRI Macedonia, Moldovei, României și Serbiei, utilizând următoarele compartimente: carul juridic, politici educaționale existente, date statistice și indicatori, formarea profesională a cadrelor didactice, implicarea părinților, conceptul pedagogic, curriculumul și organizarea școlii. Se accentuează faptul că sistemele educaționale recent analizate, abea nu demult, au reușit să acorde atenția cuvenită copiilor cu necesități speciale cât și conceptului educația incluzivă. Fără nici o îndoială, astfel de documente politice internaționale ca Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului, Cadrul de Acțiune al Forumului Mondial pentru Educație de la Dakar, au jucat un rol crucial în indentificarea și implementarea reformelor politice educaționale cu privire la educația incluzivă. Necâtând la faptul, că unele din aceste țări întrunesc același trecut istoric și politic, totuși resursele, scopurile și metodele de ajustare ale practicilor educaționale la cerințele copiilor cu necesități speciale variază considerabil de la țară la țară. Totuși există unele probleme, din cele care mai persistă, și sunt încă de comparat, astfel ca: accesul limitat la datele statistice reale sau lipsa sensibilizării opiniei publice în ceea ce privește educația incluzivă.

Introducere

Toate țările participante la proiect plasează educația „copiilor cu necesități speciale” în sistemul educației lor naționale, deși abordarea și politicile aplicate de guverne și ministere diferă. În perioada de după lansarea schimbărilor politice de la începutul anilor 1990, sistemele educației naționale au fost supuse unor reforme majore, iar fiecare țară a elaborat propria strategie a politicii de implementare a schimbărilor.

În unele regiuni (spre exemplu, Bulgaria și Kosovo), educația incluzivă reprezintă o prioritate pentru guverne și este reglementată prin legislația națională cu privire la educație. Croația de asemenea acordă prioritate copiilor cu necesități speciale. În FRI Macedonia reforma educației în derulare este axată pe integrarea socială a tuturor copiilor cu necesități speciale, inclusiv a copiilor cu deficiențe de însușire, de rînd cu copiii talentați. În Moldova sistemul educațional existent asigură educația copiilor cu necesități speciale prin învățămîntului special, deși guvernul depune eforturi pentru integrarea socială a copiilor cu deficiențe. Același obiectiv este acceptat și de guvernul din Muntenegru, unde reforma educației în derulare se axează pe crearea condițiilor pentru integrarea copiilor cu necesități speciale în sistemul învățămîntului ordinar. În România învățămîntul special face parte din sistemul național al învățămîntului. În Serbia, statutul învățămîntului special și al școlilor speciale nu este clar reglementat în cadrul sistemului educațional, pe de altă parte Ministerul Educației a creat un grup de experți în domeniul educației copiilor cu necesități speciale, care a realizat un studiu al situației curente și a înaintat propuneri cu privire la reformele necesare în acest sector.

În toate țările există comisii oficiale, un organism sau o instituție specializată, care stabilește deficiența copiilor cu necesități și ia decizii cu privire la înscrierea lor în școlile speciale sau în sistemul școlar general. În mod normal, părinții sînt implicați în procesul de adoptare a unor astfel de decizii.

Procesul de integrare/icluziune a copiilor cu orice fel de deficiențe, disabilități sau necesități speciale în sistemul învățămîntului general a demarat în toate țările, inclusiv în țările unde obiectivul educației incluzive încă nu a devenit o prioritate în legislație sau în politicile educaționale.

În toate țările, educația copiilor cu necesități speciale este organizată prin:

- Școli speciale.
- Clase speciale în școlile generale.
- Integrarea copiilor cu necesități speciale în clasele obișnuite.

Țările diferă prin magnitudinea deficiențelor și numărul copiilor integrați în învățămîntul general. În Bulgaria tot mai mulți copii sînt integrați în școlile de cultură generală, iar pentru copiii cu anumite categorii de disabilități există școli speciale. În Kosovo doar un număr mic de copii cu „diferite deficiențe” sînt integrați în școlile generale, iar în Croația unii copii cu “deficiențe de dezvoltare” sînt educați în grupe și clase speciale în școlile primare generale. În FRI Macedonia educația primară este asigurată de o rețea de instituții speciale și de școli generale, care pe lângă clasele ordinare dispun și de clase speciale. În Moldova copiii cu probleme și deficiențe severe sînt plasați în instituții speciale, care se află în subordinea Ministerului Educației. De rînd cu aceasta, au fost instituite și cîteva programe de integrare. În Muntenegru există o rețea de instituții pentru “copiii cu deficiențe de dezvoltare”. De asemenea, există unele școli incluzive și clase speciale în școlile generale. În România copiii sînt înscriși în școlile speciale în dependență de gradul de disabilitate (mediu sau sever). Copiii cu deficiențe minore, deficiențe de însușire și probleme de comportament, etc. sînt integrați în școlile generale, unde li se asigură o asistență specială. În Serbia educația copiilor cu necesități speciale este asigurată prin școli speciale, clase speciale în școlile

generale și prin integrarea unor copii cu deficiențe sau necesități educaționale speciale în clasele școlilor generale. În Bosnia-Herzegovina educația majorității copiilor cu necesități speciale este pînă în prezent realizată în școlile speciale sau în clasele speciale din școlile generale. Cu toate acestea, se depun eforturi de tranziție spre un sistem al educației prin integrare, care ar trata toți elevii în mod echitabil.

Nivelul și modalitatea asistenței, de care beneficiază copiii cu necesități speciale în școli generale sau speciale, diferă de la țară la țară. Acest fapt este valabil și pentru anvergura și modul de formare al cadrelor didactice și altor angajați, pentru disponibilitatea resurselor și dotarea școlilor și instituțiilor cu echipament.

În toate țările se practică o interpretare foarte variată a “educației copiilor cu necesități speciale”. Terminologia folosită de sistemele educaționale pentru definirea “copiilor cu necesități speciale” este diferită. Rapoartele menționează “disabilități, deficiențe, dereglări, dezordini, obstacole pentru dezvoltare, etc.” și nu totdeauna este clar dacă acești copii sînt în situație de risc, sau au necesități educaționale speciale, provenite din deficiențe de ordin mintal, fizic, psihologic, de sănătate sau sociale. Acest fapt parțial rezidă în practicarea “defectologiei” sau în clasificarea bazată pe abordarea medicală, aplicată pînă în prezent.

În perioada recentă aproape toate țările au început să considere drept “copii în situație de risc” pe cei ce abandonează școala, reprezentanți ai minorităților, pe cei proveniți din mediul dezavantajat și cu probleme sociale. Un exemplu al extinderii definiției copiilor cu necesități speciale este FRI Macedonia, care intenționează să înlocuiască noțiunea de “deficiențe fizice și psihologice” prin „necesități speciale”, căreia îi atribuie un context social mai larg. Bosnia-Herzegovina, Croația, Bulgaria, Moldova, România și Serbia conștientizează că copiii ce se confruntă cu factorii sărăciei, ai situației economice, mediului nesatisfăcător de viață și privațiunea de îngrijire părintească etc. trebuie să fie incluși în categoria “copiilor cu necesități speciale”. În Muntenegru această abordare se referă și la copiii talentați.

Cadrul juridic

Cu excepția Kosovo, care are un statut politic deosebit, țările cuprinse de acest studiu au ratificat Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului (CDC). Toate țările fac referință la documentele internaționale, inclusiv CDC, Declarația de la Salamanca și Cadrul de Acțiune cu privire la Educația Copiilor cu Necesități Speciale (1994), și Cadrul de Acțiune de la Dakar, adoptat de Forumul Mondial pentru Educație (2000).

În perioada schimbărilor politice de după 1989 toate țările au efectuat schimbări în legislația cu privire la educație. Guvernele conștientizează necesitatea reformei educației în țările lor și au întreprins pași enormi în direcția promovării educației pentru toți și a ajustării sistemului educațional la standardele europene.

În eforturile lor de promovare a reformei educației, toate țările sînt susținute de către comunitatea internațională, în deosebi de Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, 1999, care prevede susținerea țărilor “în eforturile lor de promovare a păcii, democrației, respectării drepturilor omului și prosperității economice pentru asigurarea stabilității în regiune”. Miniștrii educației și ai învățămîntului universitar au semnat un Memorandum de Înțelegere în 2003/04, prin care și-au asumat angajamentul de cooperare în direcția realizării Programului Detaliat de lucru al Uniunii Europene cu privire la implementarea obiectivelor sistemelor educației și a celor de formare în Europa. Ministerele semnatare au constatat, că un domeniu prioritar pentru dezvoltarea și reforma educației este “extinderea accesului la învățămîntul de calitate și asigurarea oportunităților egale pentru minoritățile naționale, îndeosebi pentru comunitățile romilor și alte grupuri dezavantajate, inclusiv membrii grupurilor cu venituri mici, persoanele cu disabilități, cetățenii din comunitățile rurale izolate, etc.”

În toate țările responsabilitatea pentru educație îi aparține Ministerului Educației. În unele țări această sarcină, îndeosebi în domeniul educației copiilor cu necesități speciale, ține și de competența Ministerului Sănătății, Ministerului Afacerilor Sociale sau a Ministerului Muncii. Plus la aceasta, în Bosnia-Herzegovina divizarea în unități și cantoane a dus la existența diferitor standarde ale educației și a trăsăturilor individuale ale politicii educaționale.

În realizarea schimbărilor legislației cu privire la educație, majoritatea țărilor într-un fel sau altul s-au axat pe “educația copiilor cu necesități speciale”. Spre exemplu, în 2002, Bulgaria a adoptat un Act cu privire la Educația Publică, urmat de un șir de amendamente cu privire la educația copiilor cu necesități speciale. În Croația, educația copiilor cu necesități speciale este reglementată prin diferite legi ce ghidează diferite segmente ale educației. Spre exemplu, Actul cu privire la Educația Preșcolară oferă prioritate educației copiilor cu necesități speciale, în același timp se menționează insuficiența susținerii acestui sector din cauza problemelor financiare sau ale altor resurse. În Kosovo, Legea cu privire la Educația Primară și Secundară reglementează educația pentru toți copiii. Nu există lege aparte pentru copiii cu necesități speciale, deși un planul strategie pentru dezvoltarea învățământului conține recomandarea de elaborare a politicii pentru educația copiilor cu necesități speciale.

În FRI Macedonia, Legea cu privire la Educația Elementară prevede obligativitatea asigurării educației copiilor cu necesități speciale, a copiilor cu deficiențe de însușire și a copiilor talentați. Această lege conține un șir de articole cu privire la diferite grupuri de copii cu deficiențe, disabilități și necesități educaționale speciale. În Moldova, “Legea Învățământului” reglementează educația copiilor cu necesități speciale, iar Strategia Națională “Educație pentru Toți” apreciază educația copiilor cu necesități speciale drept un domeniu prioritar. În diferite cantoane din Bosnia-Herzegovina există multe legi învechite, care sunt încă în vigoare. Cu toate acestea, Legea Generală cu privire la Educația Elementară și Secundară, adoptată în 2003, prevede instruirea copiilor cu deficiențe în școlile primare ordinare.

În Muntenegru, educația copiilor cu necesități speciale este reglementată prin câteva legi: Legea Generală cu privire la Educație (2002), Legea cu privire la Educația Preșcolară (2002), Legea cu privire la Educația Elementară (2002), Legea cu privire la Gimnaziu (2002), Legea cu privire la Educația Secundară Profesională (2002), Legea cu privire la Educația Adulților (2002) și Legea cu privire la Educația Specială (1992).

Ministerul Educației și Științei din Muntenegru a creat o comisie pentru elaborarea unui prim proiect al “Legii cu privire la Educația Copiilor cu Necesități Speciale”. Acest proiect a fost înaintat în Consiliul Europei pentru examinare, care a recomandat ca prevederile acestui proiect să fie incluse în Legea Generală cu privire la Educație, ceea ce s-a realizat în decembrie 2004. În România, în conformitate cu unele documente internaționale semnate de către țară, “Legea Învățământului” reglementează și învățământul special, anume integrarea copiilor cu “deficiențe ușoare și medii în învățământul general”.

Serbia de asemenea a ratificat acordurile internaționale cu privire la educație și drepturile copilului. Legea cu privire la educația în școala primară nu conține prevederi referitoare la copiii cu necesități speciale, însă în Amendamentul din 2002 se menționează copiii cu “probleme de dezvoltare”, la fel Legea prevede mecanismul de clasificare al acestor copii. Legea cu privire la Bazele Sistemului Educației din 2003 reformulează principiile și obiectivele generale ale educației și pentru prima dată menționează “un rezultat al educației”, care ar putea avea impact de lungă durată asupra educației copiilor cu necesități speciale.

Studiu al politicii axate pe grupurile speciale

Cum se definesc necesitățile speciale?

Nu este surprinzător faptul că abordarea defectologică din trecut în țările din Europa de Sud-Est a influențat modalitatea definirii copiilor cu necesități speciale prin termeni ai categoriilor de disabilități. Pe de altă parte, în multe țări reformele recente au extins definiția prin includerea minorităților etnice și, în unele cazuri, chiar a copiilor talentați. Serbia este un exemplu clar al cazului, când definiția “copiilor, care necesită asistență socială specială” cuprinde un spectru larg și este preferată definiției de “educație specială”. Această definiție reflectă starea de lucruri în țările OCDE în general.

Principalele diferențe dintre educația specială și generală sînt evidente în termeni de plasament (în cea mai mare parte copiii cu disabilități sînt educați la școlile speciale), dar și în termeni de necesitate a instruirii individualizate, care ar satisface necesitățile copiilor. Schimbările în numărul elevilor din clase de asemenea sînt pe larg acceptate drept foarte importante. Școlile speciale au de obicei rate profesor-elevi mai favorabile, iar numărul de elevi în clasele din școlile generale sînt reduse în cazul, în care ele sînt frecventate de copii cu disabilități. La nivelul secundar există tendința ca elevii cu necesități speciale să fie instruiți în școlile vocaționale, avînd drept scop angajarea lor pe viitor în cîmpul muncii, fără intenția de a continua studiile în învățămîntul superior. Un raport de țară constată, că un copil cu disabilități, absolvent al școlii secundare, beneficiază de posibilitatea de accesare a nivelului terțiar de educație. În altul, lipsește legătura dintre educația specială și generală, sistemele paralele, la fel ca și conexiunea dintre școlile generale și cele speciale.

Cum sînt înțelese și formulate concepțiile de integrare și incluziune? Cum poate fi implementată incluziunea?

Ca și în aproape toate țările OCDE școli speciale, clase speciale și clase ordinare pot fi găsite în toate țările Europei de Sud-Est. În cîteva din ele, multe școli sînt atît instituționale, cît și rezidențiale. În conformitate cu acordurile internaționale (spre exemplu, cel de la Salamanca și Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului) majoritatea țărilor atrage atenție considerabilă promovării incluziunii. Înțelegerea concepției de incluziune, spre diferență de integrare, variază mult. În unele țări nu există diferență în utilizarea acestor noțiuni. Pe de altă parte, ambele sînt în general considerate drept evident diferite – integrarea este înțeleasă drept plasarea elevilor cu necesități speciale în clasele obișnuite, iar includerea presupune o schimbare esențială în modalitatea de funcționare a școlilor prin adaptarea lor la necesitățile copilului. Aceasta deseori înseamnă că copii frecventează școala din comunitate, dar beneficiază de educație individualizată. Țările conștientizează că promovarea acestui proces necesită schimbări considerabile în mentalitate, necesare în realizarea cu succes a reformei educaționale.

Incluziunea presupune realizarea reformelor de cîteva nivele. Acestea includ modificări în cadrul juridic, în terminologie, în asigurarea financiară, la fel cuprinde și diverse modalități ale serviciilor educaționale, în formarea cadrelor didactice, atît inițială, cît și continuă (INSET), accesul fizic în școli și în instituțiile preșcolare. În același timp e necesar ca și părinții să se implice, iar atitudinea cadrelor didactice din școlile speciale și cele ordinare urmează să se schimbe radical. Se solicită toleranță din partea părinților din școlile generale și implementarea unor mecanisme mai eficiente de monitorizare a procesului de incluziune.

În sumar, este necesară o schimbare radicală a culturii la multiple nivele, cu strategii și politici noi, care vor fi implementate în practică la nivelul școlii. Unele țări au abordat la modul direct problemele de implementare, au prevăzut importanța realizării intervenției timpurii, înscrierea în educația preșcolară și anul întîi al școlii primare. În paralel, s-ar putea efectua transferul elevilor cu disabilități mai puțin serioase de la școlile speciale în clase obișnuite. Plus la aceasta, unele școli speciale ar deveni accesibile pentru toți

copiii din comunitate. Profesorii din școlile speciale pot de asemenea ajuta în promovarea procesului de integrare devenind mai flexibili și fiind disponibili să viziteze ambele tipuri de școli. Profesori selectați în acest grup ar putea avea un rol mai important în oferirea asistenței și în elaborarea materialelor didactice speciale.

Sînt oare toți copiii educabili și ține oare aceasta de responsabilitatea guvernului?

Deși în trecut nu totdeauna se respecta acest lucru, în prezent guvernele din toate țările își asumă responsabilitatea pentru educația tuturor copiilor, cel puțin pînă la finisarea educației primare, deși această responsabilitate nu totdeauna aparține ministerelor educației. În pofida acestui fapt, deoarece multe din aceste schimbări au parvenit doar foarte recent în unele țări, nu toți copiii cu dizabilități frecventează încă școala.

Sînt oare necesitățile elevilor cu dizabilități sau în situație de risc luate în considerație la toate nivelele procesului de reformă a educației?

Răspunsurile la această întrebare sînt neunivoce și ambigue, extinzînd-se de la „pe deplin” pînă la „deloc”.

Sînt oare resursele substanțiale sau minime?

Resursele au fost universal recunoscute drept inadecvate. În majoritatea țărilor, școlile responsabile pentru educația copiilor cu dizabilități primeau puține resurse adiționale sau nu primeau nimic. De asemenea, un șir de colaboratori sau administratori ai școlilor speciale sînt îngrijorați că pentru personalul școlilor speciale integrarea sau incluziunea va însemna pierderea locurilor de muncă.

Ce factori sînt considerați drept obstacole sau facilitatori ai incluziunii și echității?

Facilitatori sînt reformele educației, care au creat un cadru juridic pozitiv, politica și susținerea ei de către autorități, respectarea prevederilor acordurilor internaționale, activitatea organizațiilor neguvernamentale, interesul și flexibilitatea școlilor, autonomia și formarea profesională, mai ales prin INSET, și atitudinea pozitivă a cadrelor didactice. Alți facilitatori sînt părinții motivați și dedicați, consiliile școlilor și organizațiile comunității, inclusiv multe organizații locale și internaționale de asistență. Coordonarea între furnizorii serviciilor, inclusiv a serviciilor auxiliare, astfel ca cele de sănătate și sociale, este un factor esențial al existenței unui sistem lucrativ în educație. Una din țări a subliniat rolul evaluării și importanța sistemului ce permite individualizarea. Planurile individuale educaționale sînt un alt facilitator al succesului incluziunii și echității. Alți facilitatori sînt climatul pozitiv socio-emoțional, dotarea adecvată a școlilor. Resursele deja disponibile în școlile speciale sînt facilitatori ai incluziunii atunci cînd sînt utilizate cu succes în instruire și asistență în școlile de cultură generală. În cîteva rapoarte s-a menționat eficiența utilizării mass media drept facilitator în promovarea reformei.

Obstacolele sînt multilaterale: situația economică ca atare, cadrul juridic, lipsa clarității cu privire la rolul factorilor de decizie, lipsa diagnosticării, a educației preșcolare, a calității învățămîntului copiilor cu necesități speciale în școlile generale, a datelor statistice, a formării cadrelor didactice, atitudinea negativă a copiilor, părinților și cadrelor didactice din școlile generale (ceea ce duce la izolare), prejudiciile, disputele teritorial-administrative cu privire la responsabilități, clasele cu număr mare de elevi, sarcină peste normă, lipsa materialelor, resursele inadecvate, accesul limitat la alte servicii esențiale, rigiditatea, dificultatea în utilizarea abordării interdisciplinare, a sistemului de notare imperfect, în evaluarea progresului individual, instruirea pe obiecte la nivelul secundar, cînd copiii se întîlnesc cu un număr mai mare de profesori, în comparație cu nivelul primar cu un singur învățător, și restricțiile de vîrstă în privința accesului la educația primară.

Noi evenimente în dezvoltarea politicii pentru educarea copiilor cu dizabilități și celor în situație de risc

Copiii „în situație de risc” trezesc o îngrijorare tot mai mare în toată regiunea. Bulgaria indică că mulți dintre copiii, care abandonează școala, pot fi orfani, pot trăi în stradă sau chiar deveni parte a rețelelor de trafic uman. Mulți dintre copiii ce abandonează școala și cei ce trăiesc în sărăcie sînt din familii de romi. Depărtarea de școală, izolarea socială, lipsa interesului familiei în educație, pedagogia neatractivă și probleme de sănătate sînt prezentate drept cauze de abandon școlar. În mod similar, mulți dintre acești factori au fost menționați și în studiul OCDE-CCIE1 cu privire la copiii în situație de risc în țările OCDE. În Moldova, Bosnia-Herzegovina, Serbia și alte cîteva țări, guvernele asigură și un anumit spațiu rezidențial pentru astfel de copii.

Noile inițiative politice axate pe îmbunătățirea educației acestei categorii de copii sînt evidente. Noi legi cu privire la respectarea drepturilor copiilor intră în vigoare, legi care pun accentul, precum în Serbia, pe democratizare, descentralizare, depolitizare și evaluare a sistemului educațional în contextul economiei generale. Se simte o presiune vădită asupra școlilor generale astfel ca acestea să accepte toți copiii. Necesitatea unei abordări centrate pe copil și individualizate pentru toți copiii se acceptă atît pentru copiii cu dizabilități (inclusiv cu cele mai severe), cît și pentru grupurile în situație de risc (astfel ca copiii romilor), o flexibilitate mai mare fiind acceptată pentru aceste grupuri (spre exemplu, în Bulgaria educația copiilor cu necesități speciale nu permite repetenția).

Au loc schimbări și în numărul de elevi în clase, iar formarea cadrelor didactice a devenit mai prioritară. Unele țări au planuri strategice în vederea abordării concrete a factorilor socio-economici și a privațiunii de îngrijire familială. Prosperă și educația vocațională.

Cum participă părinții la adoptarea deciziilor referitoare la copiii lor?

Importanța implicării părinților copiilor cu dizabilități în procesul de educație al acestora este pe larg apreciată de ministere, necătînd la faptul că uneori părinții nu realizează pe deplin că au un copil cu dizabilități și implicarea părinților în educația acestui copil în trecut a fost minimă. Astăzi în multe țări părinții sînt implicați la diferite nivele în guvernarea școlii și pot să-și ajute copiii chiar și în clasă. Plus la aceasta, părinții sînt deseori implicați în evaluarea copiilor lor și pot insista asupra menținerii copiilor lor în clase ordinare,, chiar dacă prezența lor în aceste clase nu este atît de benefică pe cît ar putea să fie.

Cum se ia decizia cu privire la educația specială a unui copil?

Tendința s-a schimbat de la abordarea specific medicală a problemei, deseori bazată pe principii defectologiei, spre o abordare multi-disciplinară, care implică un spectru larg de practicieni. Au fost aduse critici metodelor ce se bazau pe diagnosticarea copilului după o singură consultație. Această modalitate este supusă riscului unor erori serioase, spre exemplu, diagnosticarea simplistă a copiilor romilor, ceea ce duce la plasarea lor în școlile speciale.

Cine îi ajută pe copiii cu necesități educaționale speciale în școlile generale?

În multe țări școlile generale beneficiază de servicii de asistență în educația copiilor cu dizabilități. În România, spre exemplu, școlile beneficiază de asistența serviciilor profesorilor asistenți, a logopezilor și a centrelor interșcolare.. Clasele sînt de obicei mai puțin numeroase. În Croația numărul maxim al elevilor în clasa cu un elev cu necesități speciale este de 28, cu doi-de 26, iar cu trei – de 24. Pentru copiii bolnavi este asigurată educația la domiciliu. De asemenea, pentru elevii din clasele superioare se practică și ghidarea individuală a carierei.

¹ *Inclusive Education at Work: Students with Disabilities in Mainstream Schools (OECD, 1999)*

În alte țări asistență profesională este foarte limitată. În FRI Macedonia, în cadrul activității unui proiect pilot, au fost create unități mobile de defectologie, însă experți pentru alte domenii, care ar putea să ofere astfel de servicii, nu sînt încă disponibili. Mult se mizează în general pe părinți pentru a-i influența să acorde asistență adițională copiilor.

Statistica și indicatorii

În toate țările statistica și indicatorii, ce se conțin în rapoartele naționale, demonstrează o insuficiență a informației cu privire la elevii cu necesități speciale. Multe țări constată, că datele fie nu există, sau sînt foarte limitate. În rezultat analiza detaliată la acest moment este nejustificată. Plus la aceasta, se recunoaște că mulți elevi cu necesități speciale nu frecventează școala. Mai mult, în unele țări acești elevi se află în instituții în gestiunea diferitor ministere (spre exemplu, al educației, sănătății, muncii), acest factor nu este benefic pentru pregătirea bazelor de date exacte. Pe de altă parte, țările conștientizează importanța creării unor baze de date cuprinzătoare în acest domeniu.

Atunci când estimarea este posibilă, ca în cazul țărilor OCDE, variația datelor este considerabilă. Cota copiilor cu dizabilități în sistemul educației obligatorii variază de la 1,7% în Bulgaria la 4,76% în Serbia și Muntenegru (în baza raportului pregătit de UNICEF în anii 1990). Croația (2.9%) și Kosovo (3.3%) se află între aceste două extreme. (Pe de altă parte, datele recensămîntului din Croația vorbesc despre o estimare considerabil mai joasă, de circa 1,3% pentru nivelurile unu și doi ale ISCED. Această estimare a fost făcută de către OCDE în baza datelor furnizate de Croația).

Croația și Kosovo au furnizat date cu privire la elevii cu necesități speciale din diferite localități. În Croația, circa 66% din elevii cu necesități speciale studiază la școlile generale, iar partea rămasă – în școlile sau clasele speciale. Situația din Kosovo este mai puțin clară, deoarece datele sînt incomplete, se menționează că 90% din elevii cu necesități speciale frecventează școlile generale în învățămîntul primar. În Bulgaria un număr mic de elevi cu dizabilități studiază la instituțiile generale (0,1%), ceea ce include grădinițele, școlile generale și școlile vocaționale. Astfel, nu este clară relația acestei cifre cu cea de 1,7% dată mai sus pentru Bulgaria. În Serbia circa 6% din elevii cu dizabilități frecventează școlile speciale.

Datele din România demonstrează că în perioada ultimilor cîțiva ani numărul total al copiilor ce frecventează școlile speciale s-a redus de la 53 446 la 27 539, iar pentru școlile generale același număr a crescut de la 1 076 la 11 493. Dacă adunăm datele anuale ale diferitor plasamente și le scădem unele din celelalte, rezultatul demonstrează că 15 670 copii nu sînt la evidență evidență. Acest rezultat este o estimare aproximativă, deoarece nu este dat (și astfel nu poate fi luat în considerație) rotația anuală generală a copiilor, iar din cauza acestui fapt diferența observată se datorează, probabil, altor factori.

E necesar de menționat și alte cîteva elemente. Serbia și Muntenegru oferă estimări cu privire la copiii cu deficiențe de auz (1%) și de vîz (0,5%), ambele cifre fiind substanțial mai înalte decît datele corespunzătoare de care dispune OCDE (deficiențele de auz în OCDE variază între 0,05% și 0,31%; de vîz – de la ,01% la 0,1%).

Serbia a furnizat date cu privire la distribuția pe sexe a elevilor de la școlile speciale. La nivelul primar procentajul băieților este de 59,37%, iar al fetelor de 40,63%. La nivelul secundar procentajul băieților este de 63,51%, iar al fetelor de 36,49%. Cote similare au fost citate și pentru școlile generale din Kosovo, 61% - băieți și 39% - fete, și 55% - băieți și 45% - fete. Această cotă de circa 60 la 40, adică trei băieți la două fete, repetă aproape cu exactitate distribuția elevilor cu necesități speciale în țările OCDE.

Croația de asemenea a furnizat date cu privire la numărul altor specialiști, implicați în educația elevilor cu necesități speciale. Datele comparative, însă, nu sînt disponibile astfel ca aceste cifre să fie puse în perspectivă. Cititorii interesați pot găsi datele în raportul Croației. În Croația există șapte școli speciale

la fiecare 100 000 elevi în învățământul primar cu numărul mediu de 114 elevi pe școală. Pentru școlile secundare cifrele corespunzătoare sînt șapte școli speciale la 100 000 elevi cu numărul mediu de 87 elevi pe școală.

În Bosnia-Herzegovina, "Duga", un ONG local, a realizat o cercetare extinsă, care prezintă un studiu al numărului de copii și a formelor de dizabilități în întreaga țară.

În toate rapoartele se remarcă caracterul limitat al datelor, ceea ce subliniază necesitatea investițiilor substanțiale și a dezvoltării tehnologiilor în acest domeniu.

Formarea cadrelor didactice

Rapoartele recunosc expres importanța formării profesionale a cadrelor didactice atât pentru copiii cu dizabilități, cît și pentru ceilalți, cu toate acestea formarea pare a fi mai mult teoretică. Formarea profesională diferențiată în dependență de cerințele educației preșcolare, primare sau secundare și este foarte limitată în toate țările în domeniul educației elevilor cu necesități speciale. Formarea cadrelor didactice pentru școlile speciale cu forme concrete de dizabilități deseori se practică în cadrul „defectologiei”, iar perfecționarea cadrelor pentru activitate la nivel preșcolar este foarte limitată sau practic nulă în unele țări.

În pofida problemelor curente, multe țări planifică să reformeze radical procesul de formare a cadrelor didactice ajustându-l la cerințele promovării procesului de incluziune. Spre exemplu, Bulgaria și România planifică ca formarea tuturor cadrelor didactice să cuprindă și elemente ale educației elevilor cu necesități speciale.

O trăsătură particular notabilă este faptul că o mare parte a formării profesionale în acest domeniu este asigurată de ONG-uri prin asistența din străinătate. Cursurile de perfecționare, oferite de universități par a fi considerate drept prea teoretice.

Sînt evident necesare eforturi pentru elaborarea cursurilor corespunzătoare de formare a cadrelor didactice și punerea la dispoziția lor a diferitor facilități la nivel local.

Formarea altor specialiști

În unele țări există cursuri de formare și a altor specialiști, cum ar fi psihologii și logopezii, însă acest fapt nu este caracteristic pentru întreaga regiune. În România sînt realizate cursuri INSET pentru managerii școlilor și pentru evaluatori.

Părinții

Țările conștientizează rolul important pe care îl au părinții, nu doar în guvernarea școlii la nivel de consiliu, dar și în educația copiilor cu dizabilități. În unele cazuri părinților li se asigură accesul liber în clase, astfel ca ei să-și susțină copii la școală, în alte cazuri există anumite restricții. Cu toate acestea, importanța implicării părinților este conștientizată, se planifică implicarea mai activă a părinților în viitor. În Muntenegru legislația în curs de elaborare prevede dreptul de decizie al părinților cu privire la participarea copiilor lor în programele de educație incluzivă din școlile primare. Multe țări, astfel ca Moldova și România, realizează cursuri și seminare pentru părinți la tema educației copiilor cu dizabilități.

Pedagogia

Educația copiilor cu necesități speciale în țările Europei de Sud-Est a fost dominată în trecut de principiile defectologiei, ceea ce de la sine stimula dezvoltarea sistemului de școli speciale. Cu toate

acestea, aproape în toate țările acceptarea recentă a principiilor incluziunii a creat oportunitatea de regândire a pedagogiei pentru acești elevi. Tendințele curente, care prevăd plasarea copilului în centrul sistemului educațional și elaborarea planurilor individuale de învățare, sînt evidente și chiar totalmente puse în practică. Lipsa resurselor, mai ales a resurselor umane și materialelor didactice, este identificată drept o lacună serioasă, practic doar câteva țări par a avea acces liber la tehnologiile informaționale educaționale. O influență vădită și un factor de încurajare “constructivistă” l-a avut programul “Pas cu Pas”, iar în Kosovo – asistența oferită de către Finlanda pentru formarea cadrelor didactice din sistemul educației elevilor cu necesități speciale, alte activități ale ONG-urilor și proiectelor - pilot implementate în regiune. Deși abordarea menționată este axată pe educația elevilor cu necesități speciale, ea este pe larg recunoscută drept utilă și pentru învățămîntul general. Cu toate acestea, se recunoaște că pedagogia educației elevilor cu necesități speciale este una aparte, fiind mai intensivă în resurse și mai individualizată. Plus la aceasta, metoda generală de educație frontală, cînd profesorul este doar o sursă de informație, nu totdeauna este cea mai indicată, iar prin aceasta se impune necesitatea schimbărilor în vederea transformării rolului profesorului în cel de organizator al însușirii cunoștințelor de către elevi. Această metodă de predare se bazează mai mult pe acumularea informației, soluționarea problemelor și abordarea independentă a studierii de către elev, cea ce îi motivează pe elevi să fie mai creativi - o modalitate care stimulează independența studierii, gîndirea critică, *etc.* Toate acestea sînt considerate drept strategii cognitive esențiale pentru funcționarea efectivă în cadrul economiei cunoștințelor.

Studierea prin cooperare, cînd copiii se ajută unii pe alții, este de asemenea un stimul în acest proces, ea încurajează și pune accentul pe importanța lucrului în echipă și pe colaborare. Aplicarea abordărilor multiple, precum este descris în detalii în raportul din Kosovo, se manifestă ca noțiuni importante în asistența copiilor cu necesități speciale în vederea asimilării mai eficiente a materiei, luînd în considerație diferențele lor individuale. Aceste strategii permit profesorii să folosească o parte a timpului pentru identificarea dificultăților de însușire, cu care se confruntă elevii, și să folosească această informație pentru planurile lecțiilor următoare și elaborarea materialelor didactice. La rîndul lor, materialele trebuie să motiveze și să activeze copiii, să fie bazate pe viața reală, să îmbunătățească comportamentul social, să fie multi-senzoriale (să dea posibilitate copiilor să folosească toate simțurile) și să satisfacă necesitățile lor specifice.

Curriculumul

Este evident că în toate țările au intervenit și continuă să intervină schimbări esențiale în procesul de elaborare a curriculumului, care deseori sînt realizate de către consiliile sau birourile nou create pentru învățămîntul special. Pot fi identificate un șir de tendințe. În primul rînd, controlul curriculumului, care în trecut era realizat de către autoritățile centrale, în prezent este divizat între autoritățile centrale, locale și comunități. În al doilea rînd, orientarea spre educația incluzivă a influențat țările să caute trăsături comune și diferențe între Curriculumul special și cel general și să înceapă procesul de aliniere a lor. Mai există încă sigur diferențe substanțiale între Curriculumul pentru școlile generale și cele speciale. În al treilea rînd, se aplică pe larg individualizarea Curriculumul prin utilizarea planurilor individuale de instruire (PII) și evaluarea instruirii prin monitorizarea progresului individual al elevilor. În România un plan mai extins al serviciilor individuale oferă o asistență mai amplă în procesul de educație al elevilor cu necesități speciale.

În Croația procesul de elaborare a planului de studii este în termeni generali descris ca fiind de patru nivele:

- Curriculum, elaborat la nivelul central.
- Curriculum executiv de studii (planurile și programele educațivr) cu implementare locală.

- Curriculumul operațional, elaborat de către un grup de profesori sau de un singur profesor, responsabil pentru un obiect în școală.
- Implementarea în clasă de către un profesor, ceea ce permite individualizarea.

De asemenea, se elaborează noi manuale și materiale didactice. Reformele se datorează tendinței moderne și pe larg acceptate în educație, conform căreia școlile trebuie să se adapteze la necesitățile copiilor, nu copiii să fie nevoiți să se adapteze la cerințele școlii.

O altă tendință este ca elevii cu necesități speciale să beneficieze de un Curriculum, orientat mai mult spre obținerea unor calificări și abilități. Ar părea ca există o opinie generală, că elevii cu necesități speciale nu sînt în stare să – și continue studii în instituțiile de învățămînt superior, ceea ce cu siguranță nu este cazul tuturor. Deși pregătirea pentru încadrarea în cîmpul muncii este evident de o mare importanță pentru toți elevii, restrîngerea în același timp a așteptărilor elevilor cu necesități speciale nu este admisibilă.

Organizarea școlilor

În general, școlile sînt organizate centralizat și au aceleași structuri de bază și reguli referitor la Curriculum, orele de lucru, ratele profesor-elevi, etc. Practic în toate țările rata profesor-elevi este mult mai favorabilă în școlile speciale, comparativ cu cele generale. În multe țări există un șir de consilii, care asigură participarea personalului, a părinților și elevilor în procesul de adoptare a deciziilor în școală. Școlile deseori lucrează în schimburi. În cea mai mare parte aceste școli nu sînt ușor accesibile pentru elevii cu dizabilități. Deși, în principiu, sistemele trebuie să fie adaptate pentru educația elevilor cu necesități speciale, în practică majoritatea rapoartelor de țară neagă acest lucru. Nu doar accesibilitatea fizică este problema (spre exemplu lipsa modificării și adaptării a clădirilor), ci și existența diferitor obstacole pentru flexibilitatea mecanismelor de finanțare cât și atitudinea cadrelor didactice din școlile generale față de elevii cu dizabilități.

În România educația elevilor cu dizabilități cognitive și complexe se realizează la școlile speciale, iar a celor cu dizabilități fizice și senzoriale - la școlile generale. Mai mult ca atât, în această țară sistemele de examinare permit facilități elevilor cu necesități speciale, spre exemplu, în termeni de timp suplimentar sau prezentare pentru elevii cu deficiențe ale văzului a probelor de examinare în tipar mai mare sau în Braille. Acești elevi își pot continua studiile la nivelul superior în cazul susținerii examenelor de bacalaureat. Alte țări informează despre promovarea funcționării claselor speciale în cadrul școlilor generale, ceea ce reduce distanța dintre educația la școlile speciale și educația incluzivă.

Educația copiilor cu dizabilități este realizată preponderent în școlile speciale, deși toate țările au politici de diferite nivele cu privire la asigurarea incluziunii. În unele țări, învățămîntul special este asigurat în instituții de tip internat. Aceste școli sînt adaptate la necesitățile particulare ale elevilor, beneficiază de rate extrem de favorabile profesor-elevi și sînt ajutate de către consultanți suplimentari, astfel ca profesorii asistenți, psihologi și logopezi.

Lipsa accesibilității și resurselor, de rînd cu insuficiența atitudinii pozitive din partea cadrelor didactice, demonstrează necesitatea îmbunătățirii educației elevilor cu necesități speciale. Factorul pozitiv este că informația furnizată de majoritatea țărilor vorbește despre elaborarea noilor politici și practici în direcția asigurării educației incluzive, deși calea ce urmează să fie parcursă este lungă.

CUPRINS

PREFAȚĂ	3
MOLDOVA.....	5
INTRODUCERE.....	7
Educația copiilor cu cerințe educaționale speciale	8
CADRUL JURIDIC	8
STUDIUL POLITICII AXATE PE GRUPURILE SPECIALE.....	10
Strategia Națională „Educație pentru Toți” (2004 - 2015)	10
Incluziunea și integrarea	11
Evaluarea și plasamentul copiilor cu dizabilități.....	14
Abordarea generală a clasificării	15
STATISTICA ȘI INDICATORII.....	16
Principalele categorii ale persoanelor cu necesități educaționale speciale	16
Resursele statistice.....	17
ORGANIZAREA ȘCOLILOR.....	18
Tipurile de școli speciale în Moldova.....	19
FORMAREA PROFESIONALĂ A CADRELOR DIDACTICE	22
Cum pot părinții ajuta cadrele didactice	23
CONCLUZII	23
RAPORT DE SINTEZĂ	25
Introducere	27
Cadrul juridic	28
Studiu al politicii axate pe grupurile speciale.....	30
Statistica și indicatorii.....	33
Formarea cadrelor didactice.....	34
Formarea altor specialiști.....	34
Părinții.....	34
Pedagogia.....	34
Curriculumul.....	35
Organizarea școlilor	36